

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ORIJENTALNU FILOLOGIJU
TURSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

PJESNIKINJE KLASIČNE OSMANSKE KNJIŽEVNOSTI
(Završni magistarski rad)

Kandidatkinja: Lamija Šehić

Mentorica: prof. dr. Alena Čatović

Sarajevo, maj 2023.

SADRŽAJ

UVOD.....	3
KLASIČNA OSMANSKA KNJIŽEVNOST	4
ŽENA U OSMANSKOM CARSTVU	5
OBRAZOVANJE ŽENE	6
INSTITUCIJA HAREMA	8
ŽENE PJESNIKINJE.....	9
PJESNIKINJA MIHRI.....	12
DIVAN PJESNIKINJE MIHRI	14
GAZEL	16
PJESNIKINJA FITNAT	17
DIVAN PJESNIKINJE FITNAT	18
LUGAZ- ZAGONETKA	20
GAZEL	21
PJESNIKINJA LEJLA.....	22
DIVAN PJESNIKINJE LEJLE.....	25
GAZEL	27
PJESNIKINJA ŠEREFHA	28
DIVAN PJESNIKINJE ŠEREFHE.....	29
GAZEL	32
PJESNIKINJA SIRRI RAHILA	33
DIVAN PJESNIKINJE SIRRI.....	34
GAZEL	35
PJESNIKINJA ADILA	36
DIVAN PJESNIKINJE ADILE	38
GAZEL	40
ZAKLJUČAK.....	41
LITERATURA I IZVORI.....	43

UVOD

Klasična osmanska književnost obuhvata period kasnog 13. stoljeća pa sve do kraja 19. stoljeća. Ovaj period karakterizira bogata i raznolika književna tradicija koja obuhvata različite žanrove, uključujući poeziju i prozu. Književnost ovog doba odražava kulturne i društvene vrijednosti osmanskog društva, kao i njegove religijske i intelektualne tradicije.

U tom periodu, osmanska književnost je cvjetala pod zaštitom dvora i bogatih elita, koje su podržavale rad talentovanih pisaca i učenjaka. Klasični osmanski književni kanon uključuje mnoga slavna djela koja se i danas čitaju i proučavaju, pružajući uvid u historiju i kulturu Osmanskog carstva.

Pjesnici klasične osmanske književnosti su iskazivali poštovanje prema svojim prethodnicima i bili su vjerni dominantnoj književnoj tradiciji i razumijevanju umjetnosti. Turski klasici su uglavnom bili nadahnuti arapskim i iranskim pjesnicima. Turska književnost je kroz dugi vremenski period slijedila ova dva uzora, uzimajući ih kao obrazac umjetničkog obrazovanja.

U Osmanskom carstvu, javljale su se i pjesnikinje, ali je njihov broj znatno manji u odnosu na broj pjesnika-muškaraca. Neke od najznačajnijih pjesnikinja ovog klasičnog perioda su: Mihri, Lejla, Ani Fatma, Zejneb, Fitnat, Sirri Rahila, Šerefa, princeza Adila i druge.

Iako su bile suočene s ograničenjima i društvenim normama, ove pjesnikinje su uspjele dobiti priznanje i poštovanje za svoje književne doprinose. Često su ih podržavale mecene koji su prepoznali njihov talenat i doprinijeli promoviranju njihovog rada.

Doprinos pjesnikinja osmanskoj književnosti tokom klasičnog perioda bio je značajan, a njihov rad i danas predstavlja važan dio književnog kanona.

Do sada je bilo vrlo malo radova o ovoj temi na bosanskom jeziku, tako da smo se u istraživanju oslanjali uglavnom na literaturu i izvore na turskom jeziku. U samom uvodu ovog rada ćemo govoriti o odlikama klasične osmanske književnosti, položaju i obrazovanju žene u Osmanskom carstvu.

Također, istražiti ćemo i doprinose pojedinih pjesnikinja klasičnoj osmanskoj književnosti, te ponuditi i izbor iz njihove poezije, kao i njihov prijevod. Konkretno, fokusirat ćemo se na život i djelo pjesnikinja: Lejle, Mihri, Fitnat, Siri Rahile, Šerefe i princeze Adile, koje su ostavile neizbrisiv trag u književnoj tradiciji Osmanskog carstva.

KLASIČNA OSMANSKA KNJIŽEVNOST

Klasična osmanska književnost veže se za sami kraj 13. stoljeća, odnosno osnivanje Osmanskog carstva i razvijala se prije svega, pod uticajem perzijske književnosti. Za ovu književnost su se nerijetko koristili i drugi termini poput dvorska književnost, elitna književnost, divanska književnost, osmanska književnost.

Pod klasičnom osmanskom književnošću najprije mislimo na divansku poeziju. Divanska poezija je nastala na tekovinama islamske civilizacije i u svom svjetonazoru se oslanjala na Kur'an¹ i hadis², a također je bila prožeta elementima tesavvufa³ kao i tradicijom velikih azijskih civilizacija. Iako je postojala tesavvufska književnost koja se njegovala u tekijama⁴, tesavvuf kao specifičan pogled na svijet, koji je imao svoje zapaženo mjesto u čitavom islamskom svijetu, nije mogao nikako zaobići divansku književnost.

Divanska književnost koja je insistirala na ljepoti izražaja, razvila se pod uticajem islamske civilizacije, vremenom ponudila osebujne primjere i na kraju, ustupila mjesto umjetničkom izričaju pod utjecajem zapadnih književnosti.

Da bi jedan pjesnik mogao stvarati divansku poeziju, morao je pored osmanskog turskog jezika dobro poznavati perzijski i arapski jezik. Također, trebao je biti upućen u sadržaj Kur'ana i hadisa te brojne tekovine, legende i mitove orijentalno-islamske književne tradicije. Sve to ukazuje da su pjesnici morali biti visokoobrazovani.

¹Kur'an je vječna, autentična, doslovna Riječ Božja obavljena na arapskom jeziku posljednjem Božjem poslaniku Muhammedu a.s. posredstvom meleka/anđela.

²Hadis je ono što je poslanik Muhammed a.s. rekao, uradio ili vidio da neko nešto čini, pa svojom šutnjom to odobrio i dotičnog ne opomenuo. Zbirke hadisa su nakon Kur'ana najvažniji izvori islama.

³Izraz *tesavvuf* – od arapske riječi *suf* (vuna) u značenju biti mistik, sufija, upotrebljava se u svom simboličnom značenju kao naziv za pobožne ljude i askete prvog stoljeća po hidžri, budući da su ovi živjeli skromno i nosili grubu vunenu odjeću. (*Fehim Nametak, Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti, Orijentalni Institut u Sarajevu, 2007 str. 226*)

⁴Mjesto okupljanja derviša. Mjesto gdje su pripadnici tesavvufa obavljali svoje ceremonije. (Ibid., str. 243)

Perzijski klasici kao što su Feriduddin Attar⁵, Hafiz Širazi⁶, Mevlana Dželaluddin Rumi⁷ i njihova djela, bili su uzori za nastanak divanske poezije koja trajala od osnivanja Osmanskog carstva pa sve do kraja 19. stoljeća.

ŽENA U OSMANSKOM CARSTVU

U osmanskom društvu, žene su imale značajno mjesto u strukturi porodice, a njihove uloge su uglavnom bile definisane na osnovu njihovog bračnog i porodičnog statusa. Prema osmanskoj tradiciji idealna uloga za ženu je ta da bude dobra supruga i majka, te se očekivalo da bude poslušna, skromna i čedna. Ženama nije bilo dozvoljeno da učestvuju u političkom životu ili obavljaju javne dužnosti, ali su mogle imati ulogu u društvenom i kulturnom životu, posebno u privatnoj sferi. Bogate i obrazovane žene mogle su prisustvovati književnim skupovima ili biti mecene pjesnicima i učenjacima, a neke žene su ostvarile veliki uticaj i moć na osmanskome dvoru kao supruge ili majke vladara. Međutim, prava i slobode žena bili su ograničeni i podloženi društvenim i pravnim ograničenjima koji su često pogodovali muškarcima.

Ovakav status žena je trajao sve do sredine 19. stoljeća, odnosno društvenih i političkih reformi u periodu Tanzimata⁸. Iako se jednakost, u doba Tanzimata, donekle uspjela uspostaviti zakonski, u praksi se položaj žene nije značajno promijenio.

Osmanski pravni propisi, kao i tekovine turske kulture iz predislamskog perioda ograničavali su polje djelovanja žena u osmanskome periodu. Većina izvora navodi da je osmanska žena veći dio vremena provodila u kući, bila sputana u društvenome djelovanju, neobrazovana, često lišena prava na posjed i izbor partnera, te nerijetko tretirana poput imovine koju su njezini roditelji prodavali.⁹ Također se može primjetiti da su u Osmanskom carstvu žene imale manji

⁵Ebu Hamid bin Ebu Bekr Ibrahim (rođen oko 1145. u Nišapuru, a umro oko 1221. u rodnom gradu), poznatiji po pseudonimima Feridudin i Attar (attar znači apotekar), bio je perzijski pjesnik, teoretičar sufizma i hagiograf. Ostvario je ogroman uticaj na perzijsku poeziju i sufizam. (<https://www.iran.ba/2021/04/14/feriduddin-attar-sufijski-pjesnik-irana/>)

⁶Šams ad-Din Muhamed, poznat kao Hafiz Širazi (1320-1389) je perzijski lirski pjesnik. Pisao je većinom gazele, u kojim je glavna tematika bila ljubav i užitek u životu. (<https://bastinaobjave.com/category/bastinaobjave/poezija/hafiz/>)

⁷Pravo mu je ime Muhammed Dželaluddin, veliki perzijski pjesnik i mistik, rođen u Belhu 1207. godine. Na osnovu njegovog učenja, njegovi učenici su osnovali mevlevijski derviški red. (vidjeti više: *Fehim Nametak, Historija turske književnosti, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2013., str. 76. – 80.*)

⁸Naziv za velike reforme kojima je bilo nužno modernizirati tursko društvo. (vidjeti više: *Fehim Nametak, Historija turske književnosti, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2013., str. 333.-335.*)

⁹Dragana Amedoski, *Osmanska žena na centralnom Balkanu između stereotipa i stvarnosti*, Istorijski institut, Beograd, 2018, str. 120.

udio u nasljedstvu od muškaraca. Samo se u osnovnom obrazovanju nije pravila razlika između djevojčica i dječaka, te su djevojčice mogle pohađati nastavu u školama za djecu (sibyan mektebi), dok je obrazovanje u medresama bilo rezervirano samo za muškarce. Žene koje su živjele na selu, bavile su se poljoprivredom, obavljale kućanske poslove i tkale ćilime, te gotovo da nikada nisu uživale jednaka prava kao muškarci.

U urbanim sredinama, žene su mogle raditi kao sluškinje na dvorovima i konacima pripadnika osmanske administracije, ali su to najčešće bile robinje, posebno one na osmanskom dvoru. Neke oslobođene robinje uzdige su se do visokih društvenih položaja. Postoje historijski izvori o tome da su dame iz istanbulskog visokog društva početkom 16. stoljeća odlazile jedne drugima u duge posjete, a to je bilo lakše onima koje nisu živjele u sultanovoj palači¹⁰

Prve promjene vezane za prava žena pokreću Mladoturci (Jön Türkler)¹¹, koji su uspjeli da postignu reforme u oblasti prava, no te su se reforme prevashodno odnosile na žene koje su živjele u većim gradovima.

OBRAZOVANJE ŽENE

Obrazovanje za žene u Osmanskom carstvu je uglavnom bilo ograničeno na vjersko i obrazovanje u krugu porodice, te su postojale rijetke prilike za formalno obrazovanje žena. Djevojčice su obično bile podučavane kod kuće od strane članova porodice ili privatnih učiteljica, gdje su učile čitanje, pisanje, šivanje i druge praktične vještine vezane za kućanstvo.

Obrazovanje žena u osmanskom društvu pominje se prvi put od 16. stoljeća.¹² Poznato je da je jedina škola u kojoj su se djevojčice mogle školovati u Osmanskom carstvu bila osnovna škola tzv. sibyan mektebi.

Osnovno obrazovanje (sibyan mektebi) je bilo namijenjeno djeci, uzrasta od 5 do 10 godina. Škole su bile otvorene za dječake i djevojčice, iako je obrazovanje za djevojčice često bilo

¹⁰ Suraiya Faroqhi, *Sultanovi podanici: kultura i svakodnevnica u Osmanskom carstvu*, Goldenmarketing - Tehnička knjiga, Zagreb, 2009, str. 141.

¹¹Mladoturci koalicija raznih reformskih skupina koje su vodile revolucionarni pokret protiv režima osmanskog sultana Abdulhamida II, koja je kulminirala uspostavom ustavne vlade. Nakon dolaska na vlast, Mladoturci su uveli programe koji su promovirali modernizaciju Osmanskog carstva i novi duh turskog nacionalizma. Njihovo rješavanje vanjskih poslova, međutim, rezultiralo je raspadom osmanske države. (<https://hr.gov-civguarda.pt/young-turks>)

¹² Nafi Atuf Kansu, *Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme*, İstanbul 1932, str. 68-69.

ograničeno na čitanje i pisanje na osmanskome turskom i vjersku naobrazbu. Ove škole su osnovane da bi pružile osnovno obrazovanje u čitanju, pisanju i računanju, kao i učenje Kur'ana i hadisa.

Časove je držao učitelj, poznat kao "müderris", koji je obično bio stariji muškarac s obrazovanjem iz islamskih nauka. Istovremeno, obrazovane žene koje su živjele u okolnim naseljima, također su podučavale djecu učenju Kur'ana i vjerskim doktrinama. To nam ukazuje da su žene, čak od davnih vremena, pa makar to bilo i neformalno, imale ulogu u podučavanju.¹³

Osnovne škole su se nalazile u svakom naselju, gradskoj četvrti, odnosno mahali i zbog toga su se nazivale „Mahalle Mektebi" (lokalne, područne, "mahalske" škole). Pored toga, zbog njihove gradnje, koja je bila od kamena, dobile su naziv "Taş Mektep" (kamene škole). Ove škole su uglavnom bile u sklopu džamija, te su se sastojale od jedne sobe. Osnovne škole tzv. "Sibyan mektebi", "mekteb-i sibyan", igrale su važnu ulogu u oblikovanju islamskog identiteta i obrazovanja stanovništva Osmanskog carstva.

Dalje školovanje djevojčica, koje nisu mogle ići u medrese, a nisu potjecale iz dvorskog kruga, uleme ili vladajućeg sloja, odvijalo se unutar porodice i uglavnom pod utjecajem majke. Takve prilike u obrazovanju, ukazuju na to da su u osmanskim porodicama ženama bile mahom uskraćene prilike za naobrazbu i angažman izvan kuće, te da su prije svega, bile posvećene svome mužu i djeci.¹⁴

Medresa je islamska ustanova za visoko obrazovanje u Osmanskom carstvu. Medrese su mogli pohađati muškarci koji su završili osnovno obrazovanje ili su pohađali neku vrstu nastave koja je bila u rangu osnovnog obrazovanja. U klasičnom obrazovnom sistemu osmanske države u medresama nije bilo mjesta za djevojke.

Polaznici su uglavnom bili mladići iz imućnih porodica, jer je obrazovanje bilo skupo. Medresa je bila važna institucija u Osmanskom carstvu, jer je iznjedrila novu generaciju učenjaka i intelektualaca koji su igrali ključnu ulogu u oblikovanju intelektualnog i kulturnog života carstva.

¹³Yahya Akyüz, *Osmanlı Son Döneminde Kızların Eğitimi ve Öğretmen Faika Ünlüer'in Yetiřmesi ve Meslek Hayatı*, Millî Eğitim, 1999., br. 143., str. 12.

¹⁴Ismail Dođan, *Türklerde Aile*, Türk Tarihi ve Kültürü, Ed: Cemil Öztürk, str. 277-278.

Krajem 19. stoljeća, pod utjecajem Tanzimata, uspostavljene su nove škole za djevojčice, uključujući osnovne i srednje škole. Ove škole su po uzoru na evropske nudile širi spektar predmeta, uključujući matematiku, razne znanosti i strane jezike. Međutim, te škole pohađale su samo djevojčice iz bogatih, elitnih porodica.

INSTITUCIJA HAREMA

Harem kao institucija postoji već od ranijih razdoblja orijentalno-islamskih zajednica, ali u kontekstu Osmanskog carstva doživljava svoj vrhunac i najveći utjecaj. Harem u Osmanskom carstvu nastao je s formiranjem Osmanskog carstva u 14. stoljeću, a trajao je sve do kraja carstva u 20. stoljeću.¹⁵

Harem je prostor unutar dvora gdje su živjele žene i djevojke koje su bile pripadnice sultanove obitelji. Upraviteljica harema je bila sultanova majka poznata kao “valide sultan”. Bila je odgovorna za održavanje reda, ne samo u haremu, već i u cijelom carstvu. U kategoriju upraviteljica u haremu spada “kahya kadın” odnosno domaćica harema pod čijim strogim nadzorom su djevojke odrastale u sposobne i profinjene žene. Učile su sva načela islama, istovremeno stjecale vještine šivanja, vezenja, plesa, pjevanja, sviranja, lutkarstva, odnosno razvijale različite vještine svaka prema svojim talentima i sposobnostima.¹⁶ Poslovi koje su obavljale žene nižeg statusa su također bili raznoliki. Tu se ubraja kuhanje, serviranje, pranje veša, priprema turskih kupatila, te pratnja visoko pozicioniranim ženama.¹⁷

Obrazovanje je trajalo oko osam godina. Žene koje su u ovakvom sistemu obrazovanja bile uspješne, posjedovale su različite vještine i znanja. Skoro pa svaka sultanova žena u svojoj sobi je imala policu za knjige, te bi većinu svog vremena provodila čitajući i razgovarajući o pročitanim knjigama. Nakon 19. stoljeća, u haremu se pored osnovnog obrazovanja uvodi i nastava francuskog jezika, muzike i časovi klavira.¹⁸

¹⁵O tome vidjeti više: Halil Inaldžik, *Osmansko Carstvo – Klasično doba 1300-1600*, Utopija Beograd, 2003, str. 119.- 137.

¹⁶*Ibid.*, str. 133.

¹⁷Elif Ekin Akşit, *Kızların Sessizliği*, Istanbul, 2005, str. 79

¹⁸Sevim Can, *Osmanlı Toplumunda Kadın*, Diyanet Aylık Dergisi, Şubat, 1999, Sayı: 98, str. 8.

ŽENE PJESNIKINJE

Status žene i prilike za njeno obrazovanje u Osmanskom carstvu utjecale su i na prisustvo žena u književnom stvaralaštvu. Naime, kako je za pisanje klasične osmanske poezije preduslov bilo obrazovanje, mali je broj žena pjesnikinja koje su se uspjele iskazati na tom polju.

Stoga je i broj pjesnikinja divanske književnosti u osmanskome periodu, značajno manji u odnosu na muškarce. Ipak, pojedine osmanske pjesnikinje su se, držeći se tradicije divanske poezije i obrađujući mahom sufijske teme, uspjele afirmisati u primarno muškom književnom okruženju.¹⁹

Većina njih je odrastala u razvijenim i urbanim regijama kakve su Istanbul, Trabzon i Amasija. Istanbul kao glavni grad i centar kulture, te Amasija i Trabzon kao pokrajine u kojima su stolovali prinčevi, bili su plodno tlo za razvoj poezije pa tako i osmanskih pjesnikinja.²⁰

Osmanski izvori bilježe oko pedeset pjesnikinja koje su stvarale unutar normi klasične osmanske književnosti. Tek šest njih ostavile su iza sebe kompletne divane pjesama koji su do danas sačuvani u rukopisnim kodeksima ili su štampani, a samo je mali dio njihovih divana bio predmetom naučne analize i danas je dostupan čitateljima.²¹

Bilo je potrebno uložiti veliki napor kako bi se jedna pjesnikinja afirmisala unutar društvenog poretka u kojem su dominirali pjesnici-muškarci. Kada je riječ o broju divanskih pjesnika u odnosu na pjesnikinje divanske književnosti, važno je napomenuti da su većinu poznatih pjesnika činili muškarci. To je bila posljedica društvenih normi i ograničenja koja su ženama nametnuta u to vrijeme, što je otežavalo njihovu javnu prisutnost i sudjelovanje u književnim krugovima. A pored nama poznatih pjesnikinja koje su i uprkos čestim osuđivanjima, ogovaranjima, omalovažavanju uspjele napisati djela vrijedna spomena, još ih je manje spomenuto u historijskim izvorima.²²

Neke od značajnijih pjesnikinja klasične osmanske književnosti su: Fitnat, Zejunnisa Zejneb, Fahrunnisa Mihri, Nigar, Hubba, Fatma Ani, Sirri Rahila, Iffet Hatidža, Sidki Emettullah, Safvet Nesiba, Faize Fatma, Fatma Kamile, Lejla, Šerefa, princeza Adila i Makbula Leman.

¹⁹Ismail Avcı, *Balıkesirli Mehmed Gazzali'nin türk Kadın Şairleri*, Başlıklı Yazı Dizisi Üzerine, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19/2016, br. 36, str. 32.

²⁰<https://www.ortadogugazetesi.com/osmanlida-meshur-kadin-sairler>(posjećeno: 25.03.2023.)

²¹Fehim Nametak, *Historija turske književnosti*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2013., str. 311.

²²Morkoç, Yasemin Ertek, *Klasik Türk Edebiyatında Kadın Şairlere Bir Bakış*, CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, IX/2011, br. 2., str. 224.

Već od 15. stoljeća u historijskim izvorima možemo naći imena pjesnikinja koje su pisale poeziju klasične osmanske književnosti. Prve informacije o životu i umjetnosti pjesnikinja Zejneb i Mihri, koje su živjele u Amasiji, nalazimo u tezkiri²³ pod nazivom *Hešt Behišt Sehi Bega*^{24, 25}.

Pjesnikinje klasične osmanske književnosti su se bavile različitim temama u svojoj poeziji, a mnoge od njih su se doticale univerzalnih tema poput ljubavi, prijateljstva, gubitka i tuge. Njihovi stihovi su bili puni emocija, a često su opisivali tugu i bol koju donosi razdvojenost i nemogućnost ispunjenja ljubavnih žudnji.

U svojim stihovima su obrađivale vjerske teme, izražavajući svoju pobožnost. Njihovi stihovi su često bili posvećeni ljubavi prema Bogu, Božijem jedinstvu i mudrosti, poslaniku Muhammedu i njegovoj porodici. U svojim stihovima su isticale značaj molitve i vjere u svakodnevnom životu.

Mnoge pjesnikinje su u svojoj poeziji obrađivale teme vezane za prirodu i ljepotu. Njihovi stihovi su često bili posvećeni cvijeću, drveću, rijekama i drugim prirodnim ljepotama, kao i prirodnim fenomenima poput zalaska sunca i položaju zvijezda na nebu.

Kao što je već spomenuto, većina pjesnikinja je potjecala iz dobrostojećih porodica. Svoje obrazovanje su stekle u porodičnom okruženju ili zahvaljujući privatnim časovima. Njihovo obrazovanje je bilo u skladu sa željama njihovih očeva. Nekima su učitelji bili i sami očevi, a nekima starija braća ili supružnici. Obrazovanje se uglavnom zasnivalo na učenju vjeronauke, arapskog i perzijskog jezika, te čitanju književnih djela na tim jezicima.²⁶

Pjesnikinje klasične osmanske književnosti, iako su odrastale u obrazovanim i imućnim porodicama, bile su pod stalnim pritiskom osmanskog društva. No, one su i pored toga nastavile pisati poeziju suprostavljajući se svim osudama i preprekama, držeći se normi klasične osmanske književnosti.

²³Tezkira – spomenar, bilježnica u koju se upisuju uspomene; zbirke biografija pjesnika osmanske književnosti u kojima su donošeni i stihovi pjesnika čije se biografije predstavljaju. (*Fehim Nametak, Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti, Orijentalni Institut u Sarajevu, 2007 str. 245.*)

²⁴Prva osmanska pjesnička antologija, odnosno tezkira koju je Sehi napisao 1538.—1539. oponašajući Nevaijevo djelo *Mesalisu-un Nefais*. (*Fehim Nametak, Historija turske književnosti, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja XL, Sarajevo 2013. str. 272.*)

²⁵Gülşen Çulhaoğlu, *Osmanlı Şiirinde Kadın Şairin Poetikası: Leylâ Hanım*, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler, Ankara, 2009., str. 40.

²⁶www.nazanbekiroglu.com/2000/01/02/osmanlida-kadin-sairler/ (posjećeno: 25.03.2023.)

U njihovim pjesmama rijetko su se direktno obrađivale teme koje bi se ticale isključivo žena. Divanska književnost je bila duboko ukorijenjena u patrijarhalnoj kulturi Osmanskog carstva, koja je pridavala manje važnosti društvenim i političkim pravima žena.

Međutim, u nekim pjesmama može se pronaći naznaka promišljanja o ulozi i statusu žena u društvu, iako su takve izravne izjave bile rijetke. Nekoliko pjesnikinja je svojim stvaralaštvom pokušalo izraziti svoje osobne osjećaje i iskustva, ali to se često odvijalo unutar okvira konvencionalnih pjesničkih tema i oblika.

Prigovori protiv neravnopravnosti spolova u osmanskoj književnosti pojavljuju se već u petnaestom i šesnaestom stoljeću, među malobrojnim osmanskim pjesnikinjama. Pritom se ističu pjesnikinje Mihri i Zejnep, koje su tvrdile da muškost ne znači kompetenciju, a ženskost ne podrazumijeva manjkavost. Pjesnikinja Hubba je na duhovit način komentirala ustaljene stavove o podređenosti žena. Ohrabivala je žene da se posvete pisanju, jer prema njoj, od njih se ionako ne očekuje mnogo i unatoč njihovoj mudrosti, muškarci ih nikada neće smatrati ravnopravnima.²⁷ Unatoč tome, osmanske književnice su tek krajem 19. stoljeća ozbiljnije počele razmatrati pitanje položaja žena.

Iako je muškarac u klasičnoj osmanskoj književnosti bio dominantan, pojedine žene pjesnikinje su bile cijenjene u osmanskoj kulturi, premda je njihov uticaj bio ograničen na elitne krugove, jer su se šira društvena pozornost i priznanje rijetko ukazivali ženama.

U nastavku rada ćemo se baviti pjesnikinjama klasične osmanske književnosti koje su ostavile iza sebe cjelovite zbirke pjesama, poznate kao divani. Ti divani su sačuvani u obliku rukopisnih kodeksa ili su objavljeni.

Prva pjesnikinja o kojoj ćemo govoriti je Mihri iz 15. stoljeća, zatim Fitnat iz 18. stoljeća, te preostale četiri pjesnikinje Lejla, Šerefa, Sirri i princeza Adila iz 19. stoljeća. Ove pjesnikinje su ostavile neizbrisiv trag u osmanskoj književnosti i njihovi divani predstavljaju važan dio kulturnog naslijeđa tog vremena.

²⁷ Suad Joseph, *Encyclopedia of Women and Islamic Cultures*, Vol. V, Practices, Interpretations, Representations, str. 240-241.

PJESNIKINJA MIHRI

Pjesnikinja Mihri bila je porijeklom iz Amasije. Živjela je za vrijeme sultana Bejazida II²⁸. Nadimak i ime joj je bilo "Mihri", što dolazi od riječi *mihir* "sunce" na perzijskom jeziku. Nisu pronađeni nikakvi podaci o njenom datumu rođenja. Međutim, može se dati približan datum na osnovu dostupnih informacija iz literature koju smo koristili, poput djela Mehmeta Arslana *Mihri Hâtun Divan* i *Mihri Hatun'u anlamak* koje je priredio Metin Hakverdioglu.

<https://www.danendetoplulugu.com/venust>

Mihri je najprije bila uključena u književni krug koji se okupljao oko dvora princa Bajezida II (umro 1512) u Amasiji, a zatim njegovog sina princa Ahmeda (umro 1513-14).²⁹ Te se stoga, može zaključiti da je Mihri rođena u drugoj polovini 15. stoljeća.

Na približan datum njenog rođenja ukazuje i podatak iz izvora u kojem se kaže da je bila vršnjakinja sa pjesnikom Hatemijem³⁰ te da su se kretali u istim književnim krugovima. Poznato je da je pjesnik Hatemi rođen 1456. godine te postoji mogućnost da je i Mihri rođena između 1456. i 1460. godine.³¹

²⁸Sultan Bajezid II bio je osmanski sultan koji je vladao od 1481-1512. godine. Bio je sin sultana Mehmeda II i postao je sultan nakon smrti svog oca. Kao sultan, Bajezid II je proveo većinu svog vremena usmjeravajući pažnju na unutarnje poslove, uključujući reformu pravosuđa i ekonomskih politika. Pod njegovim vodstvom, Osmansko Carstvo je doživjelo razdoblje relativne stabilnosti i mira, te je uspostavio snažne diplomatske odnose sa susjednim državama. Također je poznat po svojoj naklonosti prema umjetnosti i kulturi, a pod njegovom patronatom su stvorena mnoga značajna književna djela. (vidjeti više: Joseph von Hammer, *Historija Osmanskog carstva I.*, Štamparski zavod 'Ognjen Prica', Zagreb, 1979. str. 253.- 274.)

²⁹Halûk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996, str. 177.

³⁰Rođen je u Amasiji 1456. godine. Njegovo puno ime je Muejjed-zâde Abdurrahmân Çelebi. Zahvaljujući svome ocu, bio je u blizini sultana Bjezida II. Stekao je dobro obrazovanje i bio je vrstan kaligraf. Dugo godina je obavljao dužnosti kadije i kazaskera. Pisao je risale o raznim temama. Pisao je poetska i prozna djela na arapskom, turskom i perzijskom jeziku. Posebno je značajna njegova kasida na arapskom jeziku, koju je napisao da pohvali Yavuz Sultan Selima. Kasida koju je napisao na perzijskom jeziku pod nazivom „Handžar“ koju je predstavio Bajezidu II, spada među njegove omiljene pjesme. (<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hatemi-mueyyezade-abdurrahman>)

³¹Mehmet Arslan, *Mihri Hâtun Divânı*, Amasya Valiliği Yayınları, Ankara 2007, str. 29.

Njen otac je bio kadija Hasan iz Amasije, poznat pod nadimkom „Belayi“, koji je također pisao pjesme, a djed joj je bio šejh Pir Iljas iz halvetijskog³² derviškog reda.³³

Kako se može shvatiti iz njene poezije i izvora u kojima se spominje, Mihri je odrasla u visoko kulturnom okruženju. Naučila je perzijski i arapski jezik, te se interesovala za književnost na tim jezicima. S obzirom da joj je otac bio kadija, imala je mogućnost steći znanja iz oblasti islamskih nauka.

Privlačila je pažnju svojim znanjem i inteligencijom, te uspjela je ući u krug pjesnika Bajezida II koji je tada bio princ, upravitelj sandžaka u Amasiji.³⁴

Nakon što je princ Bajezid naslijedio prijestolje Osmanskog carstva, Mihri se pridružila krugu pjesnika koji su se okupljali oko princa Ahmeda tokom njegovog tridesetjednogodišnjeg perioda uprave u Amasiji. U tom okruženju Mihri se imala priliku upoznati s mnogim pjesnicima i državnim velikanima, te je postala jedna od omiljenih pjesnikinja princa koji je volio poeziju i glazbu.³⁵

Izvori navode da je Mihri bila izrazito lijepa, inteligentna, lijepog ponašanja, međutim nikada se nije udavala. Umrla je u Amasiji 1506. godine.³⁶ Poznato je da se mezar pjesnikinje Mihri nalazi pored turbeta njenog djeda Šudžaadina Iljasa u Amasiji.³⁷

³²Derviški red koji je osnovao Omer el-Halveti. Ovaj se red odlikuje po tome što njegovi pripadnici komuniciraju s Bogom u osami (halvet). (*Fehim Nametak, Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti, Orijentalni Institut u Sarajevu, 2007.* str. 111)

³³İsmail E. Erünsal, *Mihri Hatun*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 30/2005, str. 37-38.

³⁴Halil İbrahim Haksever, *Uluslararası Amasya Şairleri Bilim Şöleni Bildiriler Kitabı*, Amasya, 2018, str. 140.

³⁵Ibid.

³⁶Fehim Nametak, *Historija turske književnosti*, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja XL, Sarajevo 2013, str. 313.

³⁷Halil İbrahim Haksever, *Uluslararası Amasya Şairleri Bilim Şöleni Bildiriler Kitabı*, Amasya, 2018, str. 140.

DIVAN PJESNIKINJE MIHRI

Budući da Divan pjesnikinje Zejneb, prve pjesnikinje čije je ime poznato u divanskoj literaturi, još uvijek nije pronađen, Mihri se smatra prvom pjesnikinjom čiji je Divan sačuvan do danas. Iako izvori navode da je Mihri pisala djela iz oblasti fikha³⁸ i farza³⁹, ta djela nisu pronađena do danas. Njena *Tazzaru-nama*⁴⁰ za koju se smatra da je samostalno djelo, napisano u formi mesnevije, nalazi se na početku njenog Divana.

Jezik koji je koristila u poeziji je mnogo jednostavniji u odnosu na jezik drugih pjesnika iz njenog perioda.⁴¹ U svojoj poeziji je nastojala da izrazi svoja osjećanja i njen ton je iskren, a jezik jednostavan.⁴²

Prema turskom književnom historičaru Arslanu, pisci biografija tog perioda bili su vrlo oprezni u hvaljenju njene poezije, možda baš zbog toga što je stil pisanja Mihri bio veoma jednostavan i nije često korišten u to doba.⁴³

U njenim pjesmama, za razliku od pjesnikinja koje su često u svojoj poeziji koristile uobičajene termine, bez naglašavanja spolne razlike, Mihri povremeno izražava intimne osjećaje i želje svog spola. Nijedna od ženskih pjesnikinja Osmanskog carstva (Zejneb, Ajše, Hubba i dr.) nije izrazila ljubav prema voljenoj osobi na tako otvoren način i nije bila tako iskrena kao ona. Jednostavnost jezika i iskrenost koje su bile prisutne u njenim stihovima, rijetko su se pojavljivale kod drugih pjesnikinja u klasičnoj književnosti.⁴⁴

³⁸ Šerijatska nauka (islamski zakon) koja se bavi proučavanjem propisa za pojedinačna praktična pitanja. Nekada fikh ima značenje razumjevanje vjere uopćeno, a ne samo propisa.

³⁹ Islamski termin preuzet iz arapskog jezika koji označava strogu vjersku obavezu.

⁴⁰Vrsta proznog djela u kome se pisac ponizno i uz mnogo tugovanja obraća Bogu. Smatra se jednim od temelja divanske poezije. (*Fehim Nametak, Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti, Orijentalni Institut u Sarajevu, 2007.* str. 240.)

⁴¹Mehmet Arslan, *Mihri Hâtun Divânı*, Amasya Valiliği Yayınları, Ankara 2007, str. 47.

⁴²Ismail E. Erünsal, "Mihri Hatun", *Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul*,30/2005, str. 37.

⁴³Mehmet Arslan, *Mihri Hâtun Divânı*, Amasya Valiliği Yayınları, Ankara, 2007, str. 47

⁴⁴Metin Hakverdioglu, *Mihri hatun'u anlamak*, Amasya Belediyesi Kültür Yayını, Amasya, 2016, str. 26.

Mihri bi često razmjenjivala pisma ili se sastajala sa pjesnicima iz svog perioda. Među tadašnjim pjesnicima, najviše je cijenila Nedžatija⁴⁵, na čiju je poeziju pisala nazire⁴⁶ i slala mu svoje stihove kako bi dobila njegovo mišljenje.

Njena poezija sadrži brojne narodne izreke i poslovice. Pod uticajem njenog savremenika Nedžatija, Mihri je bila prva koja je u divanskoj poeziji prikazala odraz ženskog duha, pridajući važnost narodnom ukusu, lokalnim elementima i narodnim izrekama. U njenoj poeziji nema mnogo stilskih figura.

Divan pjesnikinje Mihri posjeduje vjersku i duhovnu dimenziju. Njene pjesme često iskazuju duboku pobožnost, ljubav prema Bogu i duhovnu introspekciju. Kroz poetski jezik i metafore, ona je uspjela prenijeti svoju duhovnost. Prema istraživanjima Mehmeta Arslana, njen divan je bio sačinjen od 17 kasida, 210 gazela, jednog mustezâda⁴⁷, devet murabba⁴⁸, jednog tahmisa⁴⁹, jednog terci-i benda⁵⁰, dvije mesnevije i sedam mufreda.⁵¹

⁴⁵Najznačajniji pjesnik XV stoljeća. Za vrijeme Mehmeda Fatiha dolazi u Istanbul i uspeva se približiti sultanu tako što mu piše kasidu pohvalnicu. Veliku slavu su mu donijeli suptilnost njegove mašte, spontanost stila, iskrenost i dubina osjećanja i upotreba poslovice. Umro je u Istanbulu 1509. godine. (*Fehim Nametak, Historija turske književnosti, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja XL, Sarajevo 2013. str. 227*)

⁴⁶Pjesma kojom jedan autor oponaša drugoga na način da drugim riječima, ali istom rimom, ritmom, pa čak i sadržajem, kaže ono što je izrekao i autor kojeg želi oponašati. (*Fehim Nametak, Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti, Orijentalni Institut u Sarajevu, 2007. str. 189*)

⁴⁷To je takva forma gdje je svakom polustihu ili stihu dodan po jedan misra (polustih), i to rimovan. Taj misra je kraći od prethodnih i ima drugačiji metar. (*Fehim Nametak, Historija turske književnosti, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja XL, Sarajevo 2013. str. 174.*)

⁴⁸Pjesma sastavljena od strofa sa po četiri stiha (misra). U prvoj strofi se rimuju svi stihovi, a u kasnijim strofama se rimuje samo četvrti stih sa završetkom prethodne strofe. (*Fehim Nametak, Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti, Orijentalni Institut u Sarajevu, 2007. str. 180.-181.*)

⁴⁹Pjesnička vrsta u kojoj pjesnik uzima stihove drugog pjesnika, kombinira ih sa svojim i tako tvori drugu pjesmu. (Ibid. str. 239.)

⁵⁰Pjesnička vrsta u divanskoj poeziji koja se sastoji od više strofa u obliku gazela. Distih koji se ponavlja poslije svake strofe je uvijek isti. Autorov mahlas se nalazi u posljednjoj strofi. Tematika terdži-i benda je sudbina, kosmos, životne teškoće, žal za ovim svijetom. (Ibid., str. 244.)

⁵¹Halil İbrahim Haksever, *Uluslararası Amasya Şairleri Bilim Şöleni Bildiriler Kitabı*, Amasya, 2018, str. 140.

GAZEL

1. Ben umardım ki seni yâr-ı vefâdâr
olasın

Ne bileydım ki seni böyle cefâkâr olasın

2. Rah-i âşkında neler çektiğüm ey dost
benim

Bilesin bir gün ola aşka giriftâr olasın

3. Sözüme uymadın ey asılası dil dilerim

Ser-i zülfüne anın âhiri berdâr olasın

4. Sen ki cân gülşenin bi gül-i
nevrestesisin

Ne revâdır bu ki her hâr ü hasa yâr olasın

5. Beni âzâde iken aşka giriftâr itdin

Göreyim sen de benim gibi giriftâr olasın

6. Bed-duâ etmezem ammâ ki Huda'dan
dilerim

Bir senin gibi cefâkâra hevâdâr olasın

7. Şimdi bir hâldeyüz kim ilenen
düşmanına

Der ki Mîhrî gibi sen dahi siyeh-kâr olasın

1. Nadu izgubih da ćeš vijerni ljubavnik
postati.

Nisam znala da ćeš ovako okrutan postati.

2. O moj prijatelju, znaš li koliko sam
patila na stazi ljubavi?

Jednog dana i ti ćeš se naći zarobljen u
ljubavi.

3. Nisi poslušalo moje riječi, o srce
okrutno.

Nadam se da ćeš patiti zbog njenih
pramenova.

4. Ti koji si cvjetni pupoljak u vrtu duše.

Ne pristaje ti da ljubuješ sa svakim trnom i
korovom.

5. U ljubavi si me zarobio, dok sam
slobodna bila,

Voljela bih vidjeti da se i ti, poput mene, u
njoj zarobiš.

6. Ne želim te prokleti, ali Boga molim da
i ti postaneš zarobljenik ljubavi nekog
okrutnog poput tebe.

7. Sada, kada oni koji se kunu u svoje
neprijatelje, kažu:

Neka i tebi bude kao Mihri, neka ti
sudbina bude crna.

Pjesnikinja Mihri u ovim stihovima izražava duboku emotivnost i čežnju za ljubavlju i vjernošću. Koristi se metaforom gdje voljenu osobu poredi sa cvijetnim pupoljkom i tako daje dubinu i slikovitost svojim stihovima. Oni prikazuju složenost i dubinu osjećaja koje ljubav može donijeti, ali isto tako izražavaju i tamnu stranu ljubavi koja može dovesti do patnje.

PJESNIKINJA FITNAT

Zubejda Fitnat je pjesnikinja klasične osmanske književnosti iz 18. stoljeća. Tačan datum njenog rođenja nije utvrđen. Budući da je mlađa od svog brata Mehmeda Šerifa koji rođen 1717. godine ili prema nekim izvorima između 1723.-1724. godine, biće da je rođena nekad nakon te godine.⁵²

Njen otac je bio šejhul-islam⁵³ Mehmed Esad Efendi, a majka joj se zvala Hatidža. Tokom historije u porodici Fitnat bilo je čak pet šejhul-islama. Porodica poznata kao Ebuishakzade, ugledna i vrlo obrazovana, imala je brojne potomke koji su bili pjesnici.

<https://www.dictionnaire-creatrices.com/> 1

Njen djed šejhul-islam Ebu Ishak Ismail (umro 1725) bio je pjesnik koji je pisao pod pseudonimom Naim, a njen otac šejhul-islam Mehmed Esad, amidža šejhul-islam Ishak (umro 1734) kao i brat Mehmed Šerif također su bili pjesnici divanske poezije.⁵⁴

Još u ranoj mladosti zanimala se za poeziju. Pripadala je plemićkoj porodici i odrastala je uz roditelje koji su bili učeni i skloni umjetnosti. To je uveliko uticalo na njen razvoj i privrženost poeziji.

Znanje je stjecala kod velikih učenjaka toga doba. Naučila je arapski i perzijski jezik, te tehnike pisanja poezije. Kako se u njoj porodici njegovalo pisanje poezije i čitanje divana, to je utjecalo i na razvoj nje same kao pjesnikinje. Bila je često u društvu visoko uglednih državnika kao što je Ragib-paša⁵⁵, te mnogih drugih koji su se bavili naukom i umjetnošću, a neki su bili

⁵²Ömer Faruk Akün, *Fitnat Hanım*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, XIII/1996, str. 39.

⁵³Šejhul-islam (riječ arapskog porijekla koja doslovno znači 'čuvar vjere') naziv je za najvišeg autoriteta u hijerarhiji islamske uleme u Osmanlijskom carstvu.

⁵⁴Ahmet Atilla Şentürk, Ahmet Kartal, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007, str. 314.

⁵⁵Kodža Ragib-paša, (r. 1698, İstanbul – u. 1763, İstanbul) - osmanski državnik, diplomata, pjesnik, bibliotekar, prevodilac. Dva puta je bio veliki vezir za vrijeme vladavine Osmana III i za vrijeme Mustafe III. U periodu kada je bio veliki vezir, vladao je mir, finansijska situacija je bila sve bolja, disciplinovana obuka vojnika, izgradnja ratnih brodova, izgradnja Laleli džamije. Oko sebe je okupljao ugledne ljude i pjesnike. (<https://www.biyografya.com/biyografi/7430>)

vrlo poznati pjesnici kao što su Nedim⁵⁶ i Nabi⁵⁷, te su svi oni imali uticaj na njeno stvaralaštvo u poeziji.

Njen suprug Derviš efendi je bio rumelijski kazasker⁵⁸ i nakibul-ešraf⁵⁹ što joj je osiguralo kretanje u elitnim krugovima Osmanskog carstva. Pjesnikinja Fitnat je umrla 1780. godine.⁶⁰

DIVAN PJESNIKINJE FITNAT

Fitnat je pisala poeziju, koja je nakon njene smrti sabrana u Divan. Divan koji ju je proslavio, privukao je pažnju značajnih divanskih pjesnika. Primjeri Divana pjesnikinje Fitnat su sačuvani u dva odvojena kodeksa, a kasnije štampani četiri puta, te sadrže rubaije, na'tove⁶¹ napisane u formi stiha, na'tove pisane u formi tahmisa, nazire, kaside, tarihe⁶², museddese, tahmise, gazele, nakis gazele, muamme⁶³, mufrede i pjesme u duhu narodne poezije.

U njenom divanu, važno mjesto zauzimaju nazire. U tim nazirama inspirisala se poezijom pjesnika koji su ostavili veliki uticaj na nju, a među kojima su i njen otac i brat. Ponekad je zajedno sa svojim ocem i bratom pisala nazire na stihove drugih pjesnika.⁶⁴

⁵⁶Ahmed Nedim, turski pjesnik (r.1681, Istanbul – u.1730 Istanbul). Bio je osobni prijatelj sultana Ahmeda III. i velikoga vezira Ibrahim-paše iz Novoga Šehera. Jedan od najboljih pjesnika osmanskoga divanskoga pjesništva. Izdvaja se i po tom što je opisivao doba u kojem je živio; u njegovoj zbirci stihova (*Dīwān*) vjerno je opisan Carigrad 18. stoljeća. Prvi je u divansko pjesništvo unio osjećaje i misli bez pretjeranog simbolizma; pisao je prema načelima arapske i perzijske poetike, ali je jezik svojega pjesništva približio govornomu jeziku. (*vidjeti više, Fehim Nametak, Historija turske književnosti, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja XL, Sarajevo 2013.*)

⁵⁷Jusuf Nabi osmanski pjesnik iz druge polovine 18. stoljeća i prve polovine 19. stoljeća. Za vrijeme vladavine sultana Mehmeda IV doselio se u Istanbul i bio postavljen za dvorskog pisara. Njegovi suvremenici su ga nazivali "kraljem pjesnika". (*vidjeti više, Fehim Nametak, Historija turske književnosti, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja XL, Sarajevo 2013.*)

⁵⁸Kazasker-najviši sudski autoritet nakon šeihul-islama (2 kadijaskera – jedan za Anadoliju, drugi za Rumeliju), odgovorni za primjenu vjerskog zakona.

⁵⁹Predstavnik šerifa (potomaka Muhammeda a.s.) u jednom gradu ili regiji. U Osmanskom carstvu je spadao u hijerarhiju uleme.

⁶⁰Ömer Faruk Akün, *Fitnat Hanım*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, XIII/1996, str. 39.

⁶¹Na't – pjesma spjevana u slavu Muhammeda a.s.. kod divanskih pjesnika, u sklopu divana natovi su spjevani najčešće u formi kaside, ali ponekad i u formi gazela. (*Fehim Nametak, Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti, Orijentalni Institut u Sarajevu, 2007, str. 188-189.*)

⁶²Kronogram, vrsta izražavanja datuma putem riječi, najčešće u stihovima, i to na taj način da zbir vrijednosti slova označava željeni datum nekog događaja. (*Ibid. str. 239.*)

⁶³Zagonetka, u divanskoj poeziji često se susreću zagonetke u stihovima. (*Ibid. str. 178*)

⁶⁴Ömer Faruk Akün, *Fitnat Hanım*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, XIII/1996, str. 43.

Njene nazire nisu bile tek puko oponašanje već se u usporedbi sa predloškom doimaju kao originalno pisana poezija.⁶⁵ A to vjerovatno potječe od njenog visokog književnog obrazovanja i talenta za umjetnost.⁶⁶

Fitnat se smatra jednom od dominantnijih pjesnikinja sa najsnažnijim i najčistijim izrazom i tehnikom pisanja stiha.⁶⁷

U izvorima o osmanskim pjesnicima, Fitnat se spominje kao najpoznatija pjesnikinja te su je sve kasnije pjesnikinje klasične osmanske književnosti smatrale svojim uzorom. Mnoge od njih tvrdile su da nikada nisu mogle dostići njen nivo pisanja poezije.⁶⁸

U usporedbi sa Mihri, Lejlom i Šerefe, iako je njen divan kraći, Fitnat je svojim pisanjem uspjela skrenuti pažnju na sebe i ušla je u antologije kao najutjecajnija pjesnikinja.⁶⁹

Fitnat čije je poetsko majstorstvo, jednostavni jezik i jasnoća izražavanja naveliko hvaljeno, često je kritikovana zbog ograničenosti svoje mašte i korištenja uobičajenog poetskog vokabulara. Književni historičar, Ömer Faruk Akün to pripisuje pažljivom izražavanju pjesnikinje Fitnat, koja je umjesto raznolikosti, više obraćala pažnju da svoje stavove izrazi na jasan i adekvatan način.⁷⁰

Neki su smatrali da u svoju divansku poeziju nije mogla unijeti žensko gledište i da je osjećanja žene, njene misli i izraze izražavala poput muških pjesnika klasične osmanske književnosti.

Posebno su zanimljive zagonetke i enigme u njenom Divanu. Među zagonetkama koje je napisala, veoma popularna i poznata zagonetka koja se odnosi na "cemre"⁷¹-(džemre)⁷²

⁶⁵Ahmet Atilla Şentürk, Ahmet Kartal, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007, str. 314.

⁶⁶Ömer Faruk Akün, *Fitnat Hanım*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, XIII/1996, str.43.

⁶⁷Ibid., str. 44.

⁶⁸Ibid., str. 46.

⁶⁹Ibid., str. 45.

⁷⁰Ibid., str. 44

⁷¹ Turska riječ koja označava talas, udar u toku hamsina tri puta. Hamsin je drugi period zime u trajanju od 50 dana od 31. januara do 21. marta. Džemre je zračna struja koja dovodi do postepenog popuštanja studeni u rano proljeće. Za džemre se kaže da „pada“ (ili puca). Po istočnjačkim kalendarima, a i po muslimanskim takvimima (vjerskim kalendarima), u nas prvo džemre pada u havu (zrak) 19. februara, drugo u vodu 26. februara, a treće u zemlju 5. marta. Pod uticajem džemreta vraća se život, izbijaju pupoljci na drveću, procvjetava cvijeće poput ljubičice, lale, visibabe.

⁷²Ibid., str. 43.

LUGAZ- ZAGONETKA

Ol nedür kim üç birâder her zamân

Birbiri ardınca olmuşlar revân

Yılda bir kerre gelürler âleme

Makdemiyle kesb-i feyz eyler cihân

Kimseler görmüş degüldür yüzlerin

İsmi vardur cismi ammâ kim nihân

Birisi oldı havâya münkalib

Birisi âb içre tutdı âşiyân

Gördi bulmuş her birisi yerlerin

Biri dahı eyledi hâki mekân

Serleri üç pâları beş anlarun

Kıl tefekkür eyledüm sana beyân

Šta je to poput tri brata uvijek zajedno,

Jedan za drugim uvijek idu.

Jednom u godini spuste se među svijet,

Dolaskom njihovim zemlja oživi i buja.

Njihova lica niko ne vidje,

Ime imaju ali su im tijela skrivena.

Jedan se u vazduh prerušio,

Jedan se u vodu smjestio.

Svaki od njih nađe svoje mjesto,

Jedan zemlju svojim prebivalištem
načinio.

Tri glave i pet nogu imaju,

Razmisli o onome što ti kazujem.

Ova zagonetka govori o tri džemrea. Vjeruje se da kad prvo džemre *udari* u zrak, priroda počinje da se budi, rađaju se prvi pupoljci. Nakon toga, džemre *udara* u vodu i ona se više ne može zamrznuti. Posljednje džemre *udara* u zemlju i prema predajama počinje zemlja se počinje zagrijavati i na njoj se može sjediti.

GAZEL

1. Güller kızarır şerm ile ol gonca gülünce
Sünbül ham olur reşk ile kâkül bükülünce

2. Anka dahi olursa düşer pençe-i aşka
Sayd-ı dile sehbâz-ı nigâhın süzülünce

3. Ol gonca-i nâ-şükûfte olur gül gibi
handân
Şebnem gibi eşk-i dil-i şeydâ dökülünce

4. Her târı birer mâr oluyor gene-i
hüsünde
Ruhsârına zülf-i siyehin şâne bulunca

5. Can virmek ise kasdın eğer aşk ile Fıtnat
Hâk-ı der-i dildârdan ayrılma ölünce

1. Ruže od stida porumene, kada se ona
poput pupoljka nasmije.

Kad kose svoje uvije, zumbul se od suza
povije.

2. Čak i feniks pada u kandže ljubavi.

Kad ti pogled poput sokola klizi uloviti
srce.

3. Ona, nježna poput pupoljka, postaje
nasmijana poput ruže.

Kada se suze zaljubljenog srca proliju
poput rose.

4. Kada tvoja raščešljana crna kosa, okiti
obraze tvoje.

Svaki pramen iz riznica ljepote, postaje
poput zmije.

5. O Fitnat, ako ti je namjera da život
žrtvuješ zbog ljubavi.

Kada umreš, ne odvajaj se od zemlje
ispred praga Voljenog.

Ova pjesma u formi gazela prenosi slikovite i osjećajne prikaze ljubavi i ljepote. Pjesnikinja koristila prirodu kao inspiraciju za izražavanje različitih emocija, kao što su stid, ljubav, tuga i hrabrost. Metafore poput crvenih ruža koje se postide ili zumbula koji se povija od suza stvaraju emocionalno nabijene pjesničke slike. Stihovi naglašavaju snagu ljubavi, opisujući kako čak i mitska ptica feniks pada pod utjecajem ljubavi. Stihovi nam donose osjećaj nježnosti, strasti i patnje. U posljednjem stihu, pjesnikinja naglašava predanost i vjernost, sugerirajući da prava ljubav nadilazi čak i smrt.

PJESNIKINJA LEJLA

Pjesnikinja Lejla je rođena u Istanbulu.⁷³ Tačan datum njenog rođenja nije poznat. Bila je kećerka kazaskera i velikog vezira Moralizade Hamida. Lejla je bila veoma vezana za svoga oca i cijenila je njegovo znanje i mudrost. Povodom njegove smrti napisala je mersijju⁷⁴ u formi murabba koji glasi:

Çeng-veş kaddin büküp Leylâ fakîr

*Derd ü gam itdi anı gençlikde pîr*⁷⁵

Tuga i žalost su u mladosti savile leđa ove sirote Lejle i učinile je staricom.

Kao što je već navedeno, pjesnikinja Lejla dolazi iz ugledne porodice. Njena majka Hatidža, bila je sestra od Kećizade Izzet Molle. Smatra se da su porijeklom iz Konje. Prema stihovima u kojima se pjesnikinja Lejla obraća Mevlani može se zaključiti da potječe iz Konje, a ti stihovi glase:

Vatan-ı ceddime sen serversin

Ti si spasitelj moje domovine,

Fukarâ kullarına rehbersin

Svojim sirotim robovima si vodič,

İki âlemde dahi ekbersin

Ti, veliki si na oba svijeta,

*Meded it bendene yâ Hazret-i Pîr*⁷⁶

Pomozi svome robu, o Veličanstveni Pire.

Lejla je stjecala znanje učeći od svog daidže Kećizade Izzet Molle. U svojim pjesmama je često isticala da je on imao veliki uticaj na njeno pjesničko stvaralaštvo.

Stekla je široko znanje iz divanske književnosti. Kao i njena porodica, pripadala je mevlevijskom derviškom redu⁷⁷.

⁷³Mehmet Arslan, *Leylâ Hanım Divanı*, Kitabevi, İstanbul 2003, str. 2.

⁷⁴Pjesma sažalnica koja se pjeva da bi se obilježila nečija smrt. (*Fehim Nametak, Pojmovnik divanske i tesavvuvske književnosti, Orijentalni Institut u Sarajevu, 2007, str. 172.*)

⁷⁵Mehmet Arslan, *Leylâ Hanım Divanı*, Kitabevi, İstanbul 2003, str. 2.

⁷⁶Ibid., str. 36.

⁷⁷Derviški red nastao na osnovu učenja Mevlana Dželaludina Rumija. Smatra se jednim od ortodoksnih derviških redova, mada je nekad proganjan od strane konzervativne uleme zbog toga što je u sklopu obreda mevlevija korištena muzika uz koju su derviši plesali. Međutim, muzika je korištena s ciljem povećavanja vjerskog zanosa. (*Fehim Nametak, Pojmovnik divanske i tesavvuvske književnosti, Orijentalni Institut u Sarajevu, 2007, str. 174.*)

Lejla je živjela za vrijeme sultana Mahmuda II⁷⁸ i Abdulmedžida⁷⁹ te je zbog velikog ugleda svoje porodice, često imala priliku da bude u blizini dvora.⁸⁰

Nakon smrti oca, Lejla je zapala u finansijske poteškoće i tim povodom je napisala kasidu Mahmudu II objasnivši svoju situaciju i zatraživši pomoć. Također je pisala stihove posvećene i Mahmudovoj sestri sultaniji Esmi.⁸¹

Udala se mlada, međutim taj brak nije dugo potrajao. U nekim izvorima se spominje da je potrajao samo jednu noć. Priča se da nije mogla održati brak jer je bila slobodoumna žena, osjetljive i delikatne ćudi.⁸²

Lejla je bila poznata po tome što je uvijek imala spreman odgovor u svakoj situaciji. Mehmet Zihni, veliki islamski učenjak, književnik i pisac, navodi jedan primjer o tome. Lejla se zaljubila u mladića koji je prodavao svijeće. Zbog toga je često odlazila kod njega u kupovinu. Jedan od pripadnika esnafa je to primjetio i rekao je mladiću da joj izrecitira sljedeće stihove kada opet dođe: “Nemoj gledati toliko u svijeću moga lica, opržit ćeš se.” Kada je mladić izrekao ove stihove, Lejla mu je odgovorila: “Kada izbiju tvoje nausnice (brkovi), ti ćeš mene sa svijećom tražiti.”⁸³

Lejla je ostatak života provela u brigama i neimaštini. Umrula je 1848. godine.⁸⁴ Zbog toga što je pripadala mevlevijskom tarikatu, sahranjena je u dvorištu Mevlevihane na Galati u Istanbulu.⁸⁵

Jedna od pjesnikinja iz njenog perioda, Šerefa, napisala je sljedeći stih (hronogram) povodom njene smrti: “Smrt je odnijela Lejlu u džennet.”⁸⁶

⁷⁸Sultan Mahmud II bio je trideseti sultan Osmanskog carstva, vladao je od 1808-1839. godine. Bio je sin sultana Abdulhamida I i postao je sultan nakon što je njegov polubrat Mustafa IV bio svrgnut u pobuni Janjičara. Mahmud II je bio poznat po svojim reformama koje su imale za cilj modernizaciju i jačanje države. Uveo je niz reformi u oblasti obrazovanja, vojske, administracije, pravosuđa i finansija. (<https://islamansiklopedisi.org.tr/mahmud-ii-osmanli>)

⁷⁹Sultan Abdulmedžid, rođen je 1823. godine kao sin sultana Mahmuda II. Postao je sultan po očevoj smrti 1839. godine, u dobi od samo 16 godina. Njegova vladavina bila je obilježena modernizacijom Osmanskog carstva u skladu s reformskim pokretima u Europi. (<https://islamansiklopedisi.org.tr/abdulmecid>)

⁸⁰Gülşen Çulhaoğlu, *Osmanlı Şiirinde Kadın Şairin Poetikası: Leylâ Hanım*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, str. 111.

⁸¹İsmail Ünver, *Leylâ Hanım*, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Ankara XXVII/2003., str. 157.

⁸²<https://islamansiklopedisi.org.tr/leyla-hanim--sair> (posjećeno: 15.04.2023.)

⁸³Mehmed Zihni, *Tarihçe İz Birakan Meşhur Kadınlar Meşahiru'nisa*, Çev: Bedrettin Çetiner, Şamil Yayınları, İstanbul, 1982., str. 193.

⁸⁴Mehmet Arslan, *Leylâ Hanım Divanı*, Kitabevi, İstanbul 2003, str. 10.

⁸⁵Ibid.

⁸⁶<https://islamansiklopedisi.org.tr/leyla-hanim--sair> (posjećeno: 15.04.2023.)

Lejla je imala dvojicu braće, Ataullah Mehmeda i Nurullah Mehmeda. Međutim, u njenom se Divanu u jednom terkib-i bendu⁸⁷, spominje još jedan brat Halid koji je umro mlad. Lejla je bila veoma vezana za svog brata, tako da je povodom njegove smrti napisala mersijju u formi terkib-i benda.

Turski književni historičar Mehmet Arslan, vrednujući Lejlinu poeziju, rekao je sljedeće: “Lejla koja se okušala u gotovo svakoj formi divanske poezije i pokušala da napiše gazele sa rimom na svako slovo, kada se sveobuhvatno analizira klasična osmanska književnost, za nju se može kazati da nije unijela poseban novinitet u poeziju. Svakako je treba prihvatiti kao jednu od pet najznačajnijih pjesnikinja divanske poezije, uz Zejnep, Mihri, Fitnat i Šerefe.”⁸⁸

Budući da je bila naklonjena mevlevijskom tarikatu, u njenom Divanu mogu se naći stihovi koji se odnose na mevlevije i koji izražavaju poštovanje i odanost Mevlani. U gotovo čitavom njenom Divanu može se primjetiti privrženost i ljubav prema porodici Muhammeda a.s.. U njenim pjesmama se vidi uticaj jednog od najvećih mevlevijskih pjesnika Šejh Galipa⁸⁹.

Iako je ljubav prema čovjeku glavna tema u njenoj poeziji, u svojim gazelima i pjesmama je također opjevala zabave na kojima se posluživalo piće, a što se smatralo previše slobodnim za žene toga doba. To je dovelo do toga da bude osuđivana, pogrešno shvaćena i smatrana lakomislenom.⁹⁰

Pjesnikinja Lejla, u jednom svom gazelu, u kojem je slobodno pisala o tim zabavama i piću, je na kraju svakog stiha dodala redif “Ma što god drugi rekli” (*Ne derlerse desinler*), kako bi odogovorila onima koju su je ogovarali i pogrešno tumačili njene stihove. Zbog toga je napisala još jedan gazel sa istom redifom. U tom je gazelu pjevala o sebi i svom čistom srcu te se posebno obratila onima koji su je osuđivali govoreći da će se na drugom svijetu postidjeti.⁹¹

⁸⁷Pjesma koja je sastavljena od više strofa (5-12). u osmanskoj divanskoj poeziji je veoma često korištena forma sa različitom tematikom kao što su: munacat (obraćanje Bogu), n'at (hvalospjev Muhammedu a.s.), medhiyye (pjesma pohvalnica), hicviye (pjesma rugalica), ali najčešća tematika su mersiyye (tužbalica). (*Fehim Nametak, Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti, Orijentalni Institut u Sarajevu, 2007, str. 244.*)

⁸⁸Mehmet Arslan, *Leylâ Hanım Divanı*, Kitabevi, İstanbul, 2003, str. 38.

⁸⁹Šejh Galib je jedan od najistaknutijih pjesnika postklasične osmanske književnosti. Rođen je u Istanbulu 1749. godine. U Konji pristupa derviškom redu mevlevija. Hüsn ü Aşk" je njegovo glavno djelo koje se smatra jednim od najvažnijih djela turske književnosti. (vidjeti više: *Fehim Nametak, Historija turske književnosti, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2013., str. 302-305.*)

⁹⁰<https://islamansiklopedisi.org.tr/leyla-hanim--sair> (posjećeno: 20.07.2023.)

⁹¹<https://islamansiklopedisi.org.tr/leyla-hanim--sair> (posjećeno: 16. 04.2023.)

İç bâdeyi gülşende ne derlerse desinler
Âlemde sen eglen de ne derlerse desinler
Âlemde nedir farkı bana medh ile zemmin
Sağ olsun ahibbâ da ne derlerse desinler"⁹²

Neka kažu šta god žele, ti pij vino u ružičnjaku.

Uživaj u svijetu, šta god da govore.

Koja je razlika između mene i onih koji me hvale i kude?

Hvala prijateljima, šta god da govore.

DIVAN PJESNIKINJE LEJLE

Lejla je ostavila iza sebe zbirku poezije Divan. Četiri rukopisna primjerka Divana se nalaze u Nacionalnoj biblioteci u Ankari. Nijedan od tih primjeraka nije cjelovit. Pored ovih primjeraka postoje još četiri štampana izdanja njenog Divana.

Njen Divan je objavio Mehmet Arslan. Pored kritičkog osvrtâ na Divan, Arslan nudi podatke o Lejlinom životu i njenim pjesmama. Obavljena je i opsežna analiza njenog književnog stila. Divan sadrži: šest kasida, tri murabbe, pet muhammesa, 13 tahmisa, dva museddesa, tri tesdisa, jedan musemmen, dva tesmina, osam terkib-i bendova, jedan terci-i bend, 55 tariha, 122 gazela, pet mustezada, 21 šarkiju, pet zagonetki, 23 rubaije, sedam kit'e i četiri mufreda.⁹³

Njeni gazeli u Divanu su poprilično jednostavni, a svoja osjećanja je izrazila jasno bez pretjerane upotrebe stilskih figura i igre riječima.

U njenim pjesmama nije bilo novih i drugačijih izraza, slijedila je put svojih prethodnika i reproducirala tekovine književne tradicije. Slijedila je tradiciju i pisala je nazire na stihove pjesnika iz ranijih perioda kao i svojih savremenika. Napisala je i nekoliko tahmisa. Većina njenih rubaija su religijskog sadržaja. Pisala je tarihe (hronograme) u povodu rođenja kćerki

⁹²Mehmet Arslan, *Leylâ Hanım Divanı*, Kitabevi, İstanbul 2003, str. 8.

⁹³Ibid. str. 21

sultana Abdulmedžida, smrti žena sa dvora i osoba koje je poznavala. Pisala je i o određenim događajima koji su se dogodili u tom periodu.

Po ocjeni književnih historičara u njenom Divanu se nalaze mnoge pjesme koje se čitaju sa užitkom. Vjersko-tesavvufske pjesme, a posebno naatovi, vrlo su iskreni i dojmljivi. Kada se pogleda njen Divan, uočljivo je da je njeno veoma dobro vladanje *aruz* metrikom⁹⁴ i da ima veoma malo nedostataka u metrici.

Jezik kojim je pisala je tečan i jednostavan, moglo bi se reći da je to izraz koji varira između jezika koji se koristio među narodom i književnog jezika. Iako je jezik njenog Divana težak i kitnjast u odnosu na današnji turski, on je prilično jednostavan u odnosu na osmanski turski jezik 19. stoljeća.

Jedna od važnih karakteristika koje privlače pažnju u njenom Divanu su opisi voljene osobe koje koristi u svojim pjesmama, a koji se značajno ne razlikuju od uvriježenih opisa drage u divanskoj poeziji pa bi se lahko moglo pomisliti da oni ne pripadaju pjesnikinji Lejli već da ih je napisao neki pjesnik.

Ol cefā-cünūn hele bak incedir gayet beli

*Seyr idüp endāmını Leylā da olmaz mı deli*⁹⁵

Struk moje okrutne voljene je toliko tanak.

Pa kako da Lejla ne poludi gledajući njen stas.

⁹⁴Metrika, nauka o pravilnom rasporedu dugih i kratkih slogova u jednom stilu. (*Fehim Nametak, Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti, Orijentalni Institut u Sarajevu, 2007, str. 38.*)

⁹⁵Mehmet Arslan, *Leylâ Hanım Divanı*, Kitabevi, İstanbul 2003., str. 69.

GAZEL

1. Bir sencileyin dilber-i ra'nâ bulunur mı

Bir bencileyin 'âşık-ı şeydâ bulunur mı

2. 'Uşşâk-ı belâ-keşlere âyîne ne hâcet

Sîneñ gibi mir'ât-ı mücellâ bulunur mı

3. Bir ben gibi tâ haşre kadar 'âşık-ı sâdık

Sultânıma ben söylemem ammâ bulunur
mı

4. Bir iki üç ahbâb olup âh olmasa agyâr

Âyâ o perî bir gice tenhâ bulunur mı

5. Bilmezseñ eger kendiñi Leylâ'ya su'âl it

Bir sencileyin dilber-i ra'nâ bulunur mı

1. Da li se može naći ljepotica poput tebe,
koja osvaja srca?

Da li se može naći ludi zaljubljeni poput
mene?

2. Zar treba ogledalo napaćenim
zaljubljenim?

Može li se pronaći sjajno ogledalo poput
tvojih njedara?

3. Može li se pronaći poput mene, do
Sudnjeg dana, odani zaljubljeni?

Neću to reći mome sultanu, ali može li se
takav naći?

4. Čak i da se udruži njih nekoliko, pa i oni
uzdahnu za tobom.

Može li se naći takva vila u tihoj noći?

5. Ako ne znaš za sebe, ti upitaj Lejlu. Zar
se može naći ljepotica poput tebe, koja
osvaja srca.

U ovom gazelu su prisutni ljubavni motivi i opisi vezani za ljepotu, zaljubljenost i vjernost. Koristi se metafora i poetični stil kako bi se opisala čežnja za jedinstvenom ljepotom i ljubavlju. Postavlja se pitanje o mogućnosti pronalaska takvih ljubavnika ili ljepotica, ističući njihovu rijetkost i izuzetnost. Također se pjesnikinja dotiče teme unutarnje ljepote i sjaja srca. Pjesma može ukazivati na težnju za idealnom ljubavlju i očekivanje da će se pronaći posebna osoba koja će ispuniti tu žudnju.

PJESNIKINJA ŠEREFA

Pjesnikinja Šerefa je rođena 1809. godine.⁹⁶ Nema tačnih podataka o mjestu njenog rođenja. Prema nekim izvorima rođena je u Istanbulu, a prema nekim manje pouzdanim, u Kairu.⁹⁷

Njen otac Mehmed Nebil je dugo vremena bio profesor i kadija u Egiptu, a također je bio i divanski pjesnik. U izvorima ima vrlo malo podataka o životu Šerefe. Nije poznato da li se udavala i da li je imala djece. Međutim moguće je otkriti neke informacije biografskog karaktera iz njenog vlastitog pera.

<https://www.turkedebiyatcilar.net/seref-1>

Ben ölürsen Şeref âlemde

Ako umrem, čast ostaje svijetu.

Zâhiren yok ise de evlâdım

Čak i ako nemam potomstva.

Her gazel bir veled-i kalbimdir

Svaki gazel je dijete srca moga,

*Haşre dek yine güim olmaz adım*⁹⁸

Ime mi izbljedjeti neće do Dana Sudnjega.

Nakon smrti sestre, Šerefa je preuzela brigu o njenoj kćerki, svojoj sestrični Nakiji i pružila joj majčinsku ljubav.

Ahmed Muhtar, u svom djelu pod nazivom “*Şâir Hanımlarımız - Naše pjesnikinje dame*”, bilježi da je Nakija, koju je Šerefa odgojila s velikom ljubavlju i pažnjom, bila pjesnikinja poput nje i predavala je perzijski i historiju u Daru'l-muallimâtu^{99, 100}.

⁹⁶Mehmet Arslan, *Şeref Hanım Divanı*, Kitabevi, İstanbul 2011. str. 2

⁹⁷Ibid.

⁹⁸Ibid. str. 409.

⁹⁹U Osmanskom carstvu 1870. godine otvorena je obrazovna ustanova za obuku nastavnika za osnovne i srednje škole za djevojčice.

¹⁰⁰Hacıbeyzâde Ahmed Muhtar, *Şair Hanımlarımız, Matbaa-i Safa ve Enver*, İstanbul, 1895, str. 62.

Pjesnikinja Šerefa je bila privržena mevlevijskom šejhu Osman Salahuddinu. Umrta je 1861. godine u 53. godini života.¹⁰¹

DIVAN PJESNIKINJE ŠEREFJE

Pjesnikinja Šerefa je iza sebe ostavila Divan pjesama. Kako vidimo iz njenog Divana, bila je vrlo osjećajna i zainteresirana za zbivanja od društvene važnosti.

Iz njenog Divana možemo zaključiti da je stekla tesavvufsko i književno obrazovanje te dobro poznavala historiju. Njena poezija je jednostavna i snažna, prožeta tužbalicama, ljubavnim munadžatima i kasidama.

Pisala je stihove o historijskim događajima, a posebnu pažnju privlače stihovi o aktuelnim događajima iz tog perioda, hronogrami posvećeni rođenju djece u njenoj porodici i porodicama njenih prijatelja, te hronogrami smrti, kao i oni koji govore o obrezivanju muške djece. Pisala je i uspavanke svojim nećacima.

U njenoj poeziji, osjećamo iskrenost i srčanost. Bursalı Mehmet Tahir, turski pisac, istraživač i biografičar, prilikom komentiranja njenih pjesama, naziva njene mersijje "tužnima", a munadžate i kaside "ljubavnima", naglašavajući emocionalnu dubinu, iskrenost i temu ljubavi.¹⁰² Muallim Nadži, osmanski književnik i poetičar, također ističe eleganciju njenog stiha u munadžatima i kaže da se koristi vrlo lijepim izrazima.¹⁰³

Izvori navode da je bila široko obrazovana osoba koju je kulturno okruženje u kojem se nalazila i prisustvo mnogih pjesnika u njenoj porodici, usmjerilo ka poeziji. Njen otac Nebil i sestrična pjesnikinja Nakija su uveliko utjecali na njenu ljubav prema poeziji.

Pjesnikinja Nakija i pjesnik Nebil su također tema njenih pojedinih pjesama. Šerefa se družila sa pjesnicima, svojim savremeniciima i zanimala se za djela predhodnih pjesnikinja, te je i sama pisala po uzoru na njihovu poeziju.

¹⁰¹Mehmet Arslan, *Şeref Hanım Divanı*, Kitabevi, İstanbul, 2011, str. 4.

¹⁰²Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri II*, (Haz.: A. Fikri Yavuz, İsmail Özen), Meral Yayınevi, İstanbul 1972, str. 402.

¹⁰³ Muallim Naci, *Osmanlı Şairleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, str. 308.

Iako je Šerefa poticala iz plemićke porodice, u jednom periodu života suočila se sa finansijskim problemima. Bila je primorana otplaćivati dugove nekih svojih rođaka, te je taj problem predstavila velikom veziru Ali-paši.¹⁰⁴

Smatra se da je pjesnikinja pisala ljepše i sadržajnije stihove od većine pjesnika njenog perioda, te je tako zauzela zapaženo mjesto u klasičnoj osmanskoj književnosti.

Jezik poezije pjesnikinje Šerefe je jednostavan, a stihovi tehnički usavršeni. U njenoj poeziji primjećuje se prisutnost riječi koje su preuzete iz svakodnevnog govora njenog kućanstva i porodice te odlike jezika tog vremena.

Šerefa gotovo nikada nije odstupila od tradicije divanske književnosti. Iako je bila pjesnikinja, razmišljala je kao i svi klasični osmanski pjesnici i nije se razlikovala od njih u korištenju klasičnih metafora i usporedbi.

Tako da bi se mogao dati opći sud koji bi se dao primijeniti na gotovo sve osmanske pjesnikinje: ako ne bi bilo potpisa ispod njihovih pjesama, ne bi bilo ništa čudno da ih smatramo stihovima pjesnika muškog roda.¹⁰⁵

U mnogim pjesmama iz njenog Divana uočava se pjesnikinjina duhovitost, humor, iza kojih se ponekad skriva nezadovoljstvo i tuga.

Pjesnikinja je imala slobodan i ležeran stil koji je bio neobičan i ne baš prihvaćen u to vrijeme. U njenim pjesmama nalaze se razigrani i šaljivi stihovi poput onih pjesnika Nedima, ali i mudri i poučni stihovi poput onih koje pišu Nabi i Kodža Ragib-paša.

Ona se najviše bavi temama kao što su tuga i nezadovoljstvo sudbinom, ali i mirenje sa sudbinom i nemogućnošću čovjeka da doživi mir i spokoj na ovom svijetu.

U njenom Divanu, nalazi se šest pjesama koje sadrže oko sedamdeset bejtova o Mevlani. Osim toga ima četiri pjesme o Abdulkadiru Gejlaniju¹⁰⁶, osnivaču kaderijskog derviškog reda.

¹⁰⁴Mehmet Arslan, *Şeref Hanım Divanı*, Kitabevi, İstanbul, 2011, str. 383.

¹⁰⁵Ibid. str. 33

¹⁰⁶ Islamski učenjak koji je osnovao kaderijski tarikatski red. Rođen je 1077. godine u iranskoj provinciji Gilan, odakle potiče njegovo prezime. Većinu svog života proveo je u Bagdadu, gdje je predavao islamsku pravnu nauku i duhovnost, te se smatra jednom od najutjecajnijih ličnosti u islamskoj historiji. (<https://islamansiklopedisi.org.tr/abdulkadir-i-geylani>)

U izvorima se navodi da je svake godine u mjesecu muharremu¹⁰⁷ pisala mersiju, a u njenom Divanu se nalazi šest mersija sa ukupno 689 bejtova.¹⁰⁸

Jedini poznati primjerak zbirke pjesama, Divana pjesnikinje Šerefe je objavljen. Mehmet Arslan je napisao studiju u kojoj, pored kritičkog izdanja njenog Divana, analizira život i pjesme pjesnikinje Šerefe uz opsežnu analizu njenog književnog stila.

Pjesničke forme koje je čine njen Divan su: 23 kaside, 122 tariha (hronograma), osam murabba, osam muhammesa, 17 tahmisa, 15 museddesa, 10 tesdisa, jedan musemmen, črtiri terkîb-i benda, jedan tercî-i bend, 255 gazela, dva mustezâda, 42 šarkije, pet mesnevija, četiri lugaza, 108 kit'e, četiri rubaije, 18 samostalnih bejtova, 20 matla-bejtova, dvije pjesme čiju poetsku formu je teško odrediti.¹⁰⁹

¹⁰⁷Hidžretski mjesec muharrem je jedan od mjeseci za koje se u Kur'anu kaže da su sveti.

¹⁰⁸<https://islamansiklopedisi.org.tr/seref-hanim>(posjećeno: 26.04.2023.)

¹⁰⁹Mehmet Arslan, *Şeref Hanım Divanı*, Kitabevi, İstanbul, 2011, str. 7.

GAZEL

1. Dildeki dâg-1 fûrûzânım ile eglenirim
Giceler kendi çerâgânım ile eglenirim
2. İderim zîver-i âgûş-1 hayâlim yâri
Dâ'imâ hîdmet-i mihmânım ile eglenirim
3. Söyledüp çekdigini şûh-1 cefâ-kârından
Ser-güzeşt-i dil-i nâlânım ile eglenirim
4. Komaz âvâre vü tenhâ beni mânend-i safâ
Yine derd ü gam-1 cânânım ile eglenirim
5. Dest-i âhım tokunup sâz-1 derûnuñ teline
Nagme-i nâle vü efgânım ile eglenirim
6. Söyleyüp serdi-i mihnetle nice tâze gazel
Şeref eş'âr-1 perîşânım ile eglenirim

1. Zabavljam me rane u mom srcu.
Noću se zabavljam sa svojom svjetiljkom.
2. Dragog sam učinila ukrasom u naručju
mojih snova,
Stalno se zabavljam ugošćavajući svoga
gosta.
3. Zabavljam se pustolovinom moga
uplakanog srca, dok priča o patnji koju
sam pretrpjela zbog dragoga.
4. Ne dopuštam da me samoća i besposlica
obuzmu, i dalje se zabavljam bolom i
tugom moje ljubavi.
5. Uživam u dodirima žice svog
instrumenta, svojim uzdasima i pjesmama
tuge.
6. Uživam u pjevanju novog gazela s
tugom i patnjom,
Šerefa uživa u svojim nesretnim
stihovima.

Pjesnikinja ističe svoju zabavu i užitak u izražavanju svojih emocija kroz riječi i poeziju. Prikazuje svoje unutarne stanje, suočavanje s patnjom izazvanom odnosom s voljenom osobom, ali istovremeno pronalazi radost i zadovoljstvo u izražavanju te patnje kroz stihove.

PJESNIKINJA SIRRI RAHILA

Pjesnikinja Sirri Rahila je jedna od značajnih pjesnikinja 19. stoljeća. Njeno pravo ime je Rahila, a u pjesmama je koristila pseudonim Sirri. Rođena je u Diyarbakiru 1814. godine.¹¹⁰

Njen otac je Ahmet, a majka Fatma. Njen djed je Ibrahim-beg, jedan od čuvenih uglednika Diyarbakira.¹¹¹ Njena sestra Hatidža je također bila poznata pjesnikinja. Njihov otac je posebnu pažnju posvetio obrazovanju svojih kćeri.

Pjesnikinja Sirri je stekla obrazovanje kod privatnih učitelja. Naučila je perzijski i arapski jezik pohađajući časove poznatih učenjaka svog vremena. Veoma dobro je poznavala arapsku, perzijsku i osmansku tursku književnost. Nakon što je stekla dobro obrazovanje iz orijentalnih jezika, pjesnikinja Sirri se počela interesovati za poeziju.

Udala se za Tahira Agazade Bekira i rodila dva sina, Muhamed Emina i Rifata, te kćerku Nihal.¹¹² Njen sin Rifat je umro u dobi od osam godina. Na njegovom ukopu, pjesnikinja je sa suzama izrecitala svoju tužbalicu, mersiju posvećenu sinu, koja će kasnije postati veoma poznata.¹¹³

Nihal-i nazeninimden cüda, halim perişandır

Benim gönlüm kızıl gül-ğoncesi veş dopdolu kandır

Açılmak ihtiyar etmez eger yüz bin bahar olsa...

Jadna sam i nesretna, odvojena od voljenog.

Moje srce je ispunjeno krvlju crvenom poput pupoljka ruže.

Čak i da dođe stotinu hiljada proljeća, ono nikad neće procvjetati.

¹¹⁰Mustafa Uğurlu Arslan, *Diyârbekirli Dîvân Sahibi Şairler*, Diyarbakır 2020, str. 110.

¹¹¹Ibid.

¹¹²Şefik Korkusuz, *Diyârbekirli Şâir Sırrî Hanım'ın Divânı*, str. 17.

¹¹³Ibid.

Sirri je bila privržena kaderijskom derviškom redu i tokom boravka u Bagdadu posjetila je sve tamošnje tekije. Umrta je u Istanbulu 1877. godine.¹¹⁴

DIVAN PJESNIKINJE SIRRI

Pjesnikinja Sirri je iza sebe ostavila kompletnu zbirku poezije - Divan. Njena zbirka sadrži tevhid, na't, mersije, kaside, gazele.

Kada pogledamo njen poetski vokabular, možemo zaključiti da je pisala poeziju na sva tri jezika: osmanskome turskom, perzijskom i arapskom. Sirri je u svojoj poeziji veoma dobro upotrebljavala simbole i motive klasične osmanske književnosti. Najvažnija odlika njenih pjesama jeste tesavvufsko učenje i svjetonazor.

Jezik kojim se koristila u svojoj poeziji je vrlo jednostavan. U svojim pjesmama, koristi izvorne turske riječi poput "kamu" (javna), "özge" (drugi), "engel" (prepreka), "amaç" (cilj).

Osim što je u svojim pjesmama njegovala književni stil tog doba, na vrlo je slikovit način obradila temeljne koncepte sufizma. Također je često koristila stilsku figuru iktibas, odnosno citirala kur'anske ajete i hadise.

Pisala je tahmise na gazele poznatog divanskog pjesnika Fuzulija¹¹⁵. To ukazuje da je bila upoznata s radom ranijih pjesnika i da je pisala po uzoru na njihovu poeziju. Još jedna karakteristika njene poezije, a posebno ljubavne jeste didaktičnost.

Činjenica da su neke od pjesama Sirri uključene u Zija-pašin Harabat¹¹⁶, pokazuje da su te pjesme bile cjenjene i u kasnijem periodu.

¹¹⁴Serhan Alkan İspirli, *Kadin divan sairlerimiz ve diyabakirli İfet Hatice ve Sirri Hanim*, EIOS, VII (2004), No. 14., str. 4

¹¹⁵Pravo Fuzulijevo ime je Mehmed. Najistaknutiji književnik ne samo XVI stoljeća već čitavog perioda klasične osmanske književnosti. U svojoj poeziji i prozi, Fuzuli je izrazio vjerske, kulturne, jezičke, historijske i umjetničke vrijednosti koje su pripadale širokim prostranstvima istočne islamske civilizacije. Njegova smrt utvrđena je pomoću tariha koji glasi „umro je Fuzuli“, prema kome je Fuzuli umro na Kerbeli 1555.-1556. godine. (*vidjeti više: Fehim Nametak, Historija turske književnosti, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2013., str. 251.-258.*)

¹¹⁶Jedan od vodećih tanzimatskih književnika i nosioca preporodne književnosti. Rodio se u Istanbulu 1825. godine. Zija-pašin talent najviše je došao do izražaja u poezij. Iako je pisao o tome da treba promijeniti teme i forme poezije, on počinje pjevati na stari način, pjeva kaside i terdži-i bendove, klasične forme divanske poezije. Kao prvi antologičar stare arapske, perzijske i osmanske poezije sačinio je antologiju pod naslovom Harabat. (*vidjeti više: Fehim Nametak, Historija turske književnosti, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2013., str. 344-345.*)

GAZEL

1. Mürği dil pervaze geldi lâneler ağlar
bana
Çıkdı zünnarım bu kez humhaneler ağlar
bana
2. Âşinalar tanı senk endaz olurlar her taraf
Vâkîf olsa halime bigâneler ağlar bana
3. Ketmi güc, izharı güc bir derde oldum
mübtela
Darusın bilmez tabib kâşaneler ağlar bana
4. Kâsei mizabı sâkiden içüb mest
olmuşum
Halime agâh olan mestaneler ağlar bana
5. Sırrî bir viranedir bir gence irdin misli
yok
Hasbihalim söylesem divaneler ağlar bana

1. Od kad je ptica srca mog sletjela na
prozor, gnijezda ptica plaču za mnom.
Odvezao se moj zunar, pa čak i krčme
plaču za mnom.
2. Čak i oni što me znaju, napadaju me sa
svih strana.
A da znaju za moje stanje, plakali bi za
mnom.
3. Upala sam u stanje teško za objasniti, o
kojem je teško šutjeti.
Ni doktor ne zna lijeka za to, čak i velike
palače, plaču za mnom.
4. Popila sam čašu iz ruku peharnika i
opila se.
Zbog toga, samo pijanci što moje stanje
razumiju, plaču za mnom.
5. Sirri, ti si slomljena i izgubljena,
pronašla si riznicu kojoj nema ravne.
Kada bih o svom stanju ljudima ispričala,
plakali bi za mnom

Ovi stihovi izražavaju duboku tugu, gubitak i osjećaj samoće kod pjesnikinje. Pjesnikinja opisuje svoje stanje kao nešto što je teško razumjeti i izraziti, ali istovremeno naglašava da samo oni koji su prošli kroz slično iskustvo mogu doista razumjeti njenu bol. Ona ukazuje na to da bol ljubavi najteža je bol, a najteža ljubav je ona koja se proživljava u čežnji i iščekivanju.

PJESNIKINJA ADILA

Princeza Adila, kći sultana Mahmuda II, je rođena u Istanbulu 1829. godine.¹¹⁷ Majku je izgubila veoma rano, a ubrzo nakon toga joj je i otac umro. O tome je pisala i u svojim stihovima:

*Oyle meyusum ki mislim görmemiştir bu cihan
Validem canım idi, hem validim Mahmud Han
Kaldım onlardan sabiy-yi natuvan iken yetim
Açtı kalb ü sineme firkatlari zahm-ı azim*

Toliko sam ožalošćena da to svijet vidio nije.
Moja majka je bila duša moja, a tek moj otac
Mahmud Han.

Ostala bez njih poput nesretnog jetima.

Otvorila se rana bola rastanka u srcu mom.

Nakon smrti njene majke, brigu o njoj je preuzela Nevfidan, a u sljedećim stihovima možemo vidjeti da joj je Nevfidan bila poput majke.

Sonra oldu Nevfidan Kadın bana

Kendi evladı gibi sâdık ana

Kimseye çeşmim yaşım sildirmedi

Vâlidem olmadığımı bildirmedi

<https://www.dailysabah.com/portrait/2017 1>

A onda mi je Nevfidan postala,

Odana majka kao da sam njeno dijete,

Nikome ne dade da mi suzu obriše,

Nikada nije davala do znanja da mi mati
nije.

¹¹⁷ Fehim Nametak, *Historija turske književnosti*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, str. 312.

Kada je imala trinaest godina umro joj je otac, a brigu o njenom odgoju i obrazovanju je preuzeo njen stariji brat sultan Abdulmedžid.¹¹⁸

Mahmud II je bio sultan koji je veoma pridavao pažnju odgoju i obrazovanju svoje djece. Princeza Adila je imala privatne časove iz vjeronauke, književnosti, muzike, arapskog i perzijskog jezika te kaligrafije. Takvo obrazovanje ju je inspirisalo da se posveti više književnosti i poeziji. Ona je jedina pjesnikinja sa osmanskog dvora koja se istakla i ostala zapamćena unutar osmanske književne tradicije.

Princeza Adila je slijedila nakšibendijski tarikat¹¹⁹ i bila je privržena tekiji Bala i njenom šejhu Ali Efendiji.

Princeza Adila se isticala po svojoj dobroćudnosti, darežljivosti, pobožnosti i saosjećajnosti. Mnogi su je zavoljeli zbog dobročinstava i vakufa koje je ostavila iza sebe. Religijski stavovi u njenoj poeziji se poklapaju sa njenim stilom života.

Svoje vrijeme je provodila u molitvi i pomaganju onima kome je pomoć bila potrebna. Svu svoju ekonomsku moć je usmjerila ka zajednici, zahvaljujući fondacijama koje je osnovala. Otvorila je vrata dvora ljudima iz svih slojeva, a posebno ženama i doprinijela je da se kod njih podigne svijest o važnosti odgoja i obrazovanja.

Princeza Adila je pridavala veliki značaj obrazovanju. Institucije koje je izgradila za vrijeme svog života i činjenica da se njena imovina, nakon njene smrti, nastavila koristiti u svrhe obrazovanja, čine je jednom od utjecajnih pobornica za razvoj nauke.¹²⁰

Princeza Adila je zaslužna i za širenje osmanske turske kulture i jezika. Sklonost njenog oca sultana Mahmuda II ka umjetnosti je utjecala i na nju. Kod svog amidže sultana Selima III¹²¹ je pohađala časove muzike. Njen otac je svirao tamburu, naj i komponovao je mnoga djela. Neke od tih pjesama se i dan danas pjevaju. Sultan je veliko interesovanje pokazao za

¹¹⁸<https://islamansiklopedisi.org.tr/adile-sultan> (posjećeno: 29.04.2023.)

¹¹⁹Jedan od najpoznatijih sufiskih redova u islamu. Red je nazvan po osnivaču Bahauddin Nakšibendu koji je živio u Srednjoj Aziji u 14. vijeku. Nakon njegove smrti, red se brzo širio i postao je jedan od najuticajnijih sufiskih redova u islamskom svijetu. (<https://islamansiklopedisi.org.tr/naksibendiyye>)

¹²⁰Tunca Özgüşi, "Osmanlı'da Bir Kadın Eğitimi Gönüllüsü: Adile Sultan", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, VI/2013, br. 26, str. 468.

¹²¹Sultan Osmanskog carstva koji je vladao od 1789-1807. godine. Bio sin sultana Mustafe III i unuk sultana Ahmeda III. Uveo je niz reformi, uključujući stvaranje novih vojnih jedinica koje su se temeljile na europskom modelu, uvođenje novih poreznih zakona i osnivanje novih obrazovnih ustanova. Selim III je također bio poznat po svom odnosu s Francuskom, u kojem je pokušao uspostaviti savezništvo s tom zemljom protiv Britanije. Međutim, ta suradnja nije urodila plodom, a Selim III je nakon neuspjelog pokušaja modernizacije i reformi svrgnut u puču 1807. godine i ubijen. (<https://islamansiklopedisi.org.tr/selim-iii>)

slikarstvo, a bio je i vrstan kaligraf. Takav dvorski život je uveliko utjecao na njeno stvaralaštvo u divanskoj poeziji.

Kada je napunila dvadeset godina, udala se za Mehmed Ali-pašu. Vjenčanje princeze Adile, je ušlo u istoriju kao jedan od najzanimljivijih događaja koji se zbio na osmanskome dvoru u 19. stoljeću.

Nakon što se udala, napustila je dvor i rodila četvero djece, te vrlo rano ostala bez muža koji je umro 1868. godine.¹²² Princeza Adila je umrla 1899. godine.¹²³ Ukopana je u Istanbulu na mezarju Ejup pored svoga supruga Mehmed Ali-paše.¹²⁴

DIVAN PJESNIKINJE ADILE

Princeza Adila je jedina pjesnikinja sa dvora koja je iza sebe ostavila zbirku pjesama Divan. Većina pjesama princeze Adile su vjersko-tesavvufskog karaktera. Pored takvih pjesama u formi munadžata, na'tova, mersija, u kojima se spominje porodica poslanika Muhammeda, ashabi i osnivači tarikata, veliki dio njenog Divana čini poezija koju je pisala za svoga oca, majku, supruga, djecu, braću i sestre.

U njenom Divanu može se uočiti mnogo nedostataka u pogledu stihovnih oblika klasične osmanske književnosti. Ovi nedostaci su primjetni u njenim kasidama, gazelima, tahmisima, musedesima i drugim pjesničkim oblicima. U njenoj poeziji vidljive su greške u rimi i metru.¹²⁵

Svoje pjesme piše jednostavnim jezikom, razumljivim prosječnom čitatelju, odnosno moglo bi se reći da je njezin Divan pisan jezikom naroda.¹²⁶

Iako se mogu naći lijepi dijelovi u njenim pjesmama kao što su Tahassurname i Iftirakname koje je napisala za članove dvora koji su umrli prije nje, u poređenju sa drugim pjesnikinjama kao što je Lejla i Fitnat, ne može se reći da je bila vrlo uspješna pjesnikinja.¹²⁷

Nesreća princeze Adile je ta što je živjela u vrijeme krize Osmanskog carstva. Iako se podrazumijeva da je stekla dobro obrazovanje, nije se uspjela u potpunosti iskazati u poeziji i

¹²²Fehim Nametak, *Historija turske književnosti*, Orientalni institut u Sarajevu, Sarajevo, str. 312

¹²³Ibid.

¹²⁴<https://islamansiklopedisi.org.tr/adile-sultan>(posjećeno: 3.05.2023.)

¹²⁵Nihat Azamat, *Adile Sultan*, DiA, Istanbul 1988, cilt I, str. 382-383

¹²⁶Fehim Nametak, *Historija turske književnosti*, Orientalni institut u Sarajevu, Sarajevo, str. 312

¹²⁷<https://islamansiklopedisi.org.tr/adile-sultan>

nije uspješno koristila forme klasične osmanske poezije. Ova situacija baca sjenku na umjetnost princeze Adile. Međutim, kako je rekao Hikmet Özdemir: „Reći da je ona savršena pjesnikinja nije moguće, ali zanemariti je u ovom polju bila bi velika nepravda”.¹²⁸

Kroz cijeli Divan ona govori o nefsu i zamkama koje odvrćaju čovjeka od približavanju Bogu, te navodi koje mjere treba poduzeti protiv njih. Pjesnikinja vjeruje da ako čovjek očisti svoj nef, može i na ovom svijetu uživati u ljepoti Boga. Tvrdi da onaj ko to uspije, postaje besmrtnik, a da je ključ besmrtnosti u spoznaji ljubavi prema Bogu, što se može naučiti u tekijama. Pjesnikinja često naglašava važnost slijeđenja duhovnog učitelja u svojem životu.

¹²⁸Hikmet Özdemir, *Âdile Sultan Divanı*, Ankara, 1996, str. 103.

GAZEL

1. Aşkta kanun imiş âşıklara cevr eylemek

Âşık oldur kim cefâ-yı yâre sabretmek
gerek

2. Aşk nâz ü şîve evvel gösterir âşıklara

Âşık ol demde ona cânı fedâ etmek gerek

3. Âşıkın ancak murâdı dostunun
maksûdudur

Çekse de bin derd ü mihnet hep sebât
etmek gerek

4. Arzû-yı dü-cihândan geçmedir aşka
nişân

Terk-i cân edip reh-i cânâna azm etmek
gerek

5. Âftâb-âsâ bilip her zerresin nûr-ı safâ

Her belâ dosttan gelir kim merhabâ etmek
gerek

6. Havf-ı a'dâ eylemez olan müsellaah aşk
ile

Yanmadan Hakka erilmez pertev-i tevhîd
gerek

7. Nefsle cehd et tecellî eylesin aşk-ı Hudâ

Beyt-i kalbi Âdile ma'mûr ü pâk etmek
gerek

1. Pravilo ljubavi je da zaljubljeni uvijek pate.

A zaljubljeni je taj koji treba podnositi te
muke.

2. Ljubav se zaljubljenom isprva ljupkom i
čarobnom predstavlja.

A zaljubljeni tad treba biti spreman žrtvovati
svoju dušu.

3. Želja zaljubljenog je približiti se voljenom.

Zbog toga treba strpljivo podnositi bol, muku i
tugu.

4. Tragati za ljubavlju na oba svijeta, pravi cilj
je ljubavi.

Stoga, treba biti spreman odreći se sebe i
krenuti putem ljubljenog.

5. Treba spoznati svaku trunku čiste svjetlosti
poput neba,

Da biste mogli pozdraviti svaku nesreću koja
vam dolazi od dragoga.

6. Ne boji se suparnika, onaj koji se ljubavlju
naoruža.

Možemo doseći spoznaju Božanskog samo
ako srce gori i teži jedinstvu.

7. O ti, bori se protiv svoga nefsa kako bi
ljubav Božija u srcu tvome procvjetala i bila
vidljiva.

Jer ovu kuću srca Adile treba očistiti i urediti.

ZAKLJUČAK

Pjesnikinje klasične osmanske književnosti su dolazile iz visokoobrazovanih porodica i odrastale su u elitnom, kulturnom okruženju. Zahvaljujući tome, imale su privatne časove kod učitelja iz raznih oblasti. Pisale su poeziju u svim formama i žanrovima klasične osmanske književnosti, suprotstavljajući se različitim predrasudama i preprekama koje proizlaze iz tada dominantnog stava u društvu kojim se žene potiskuje u drugi plan.

Pjesnikinje klasične osmanske književnosti dale su značajan doprinos i ostavile trajan uticaj na osmansku kulturu i društvo svog vremena. Uprkos društvenim ograničenjima koja su im nametnuta, te žene su koristile poeziju kao sredstvo izražavanja i oslobađanja od skučenih očekivanja sredine u kojoj su živjele. Njihova poezija pruža uvid u žensko iskustvo u osmanskom društvu, kao i u širi kulturno-historijski kontekst tog doba.

Postojanje pjesnikinja u klasičnoj osmanskoj književnosti dovodi u pitanje tradicionalni patrijarhalni pogled na historiju i naglašava važnost prepoznavanja doprinosa žena kulturnom i intelektualnom naslijeđu osmanskog društva. Stoga je važno odati priznanje i istaći dostignuća tih žena.

Lejla, Mihri, Fitnat, Sirri Rahila, Šerefa i princeza Adila samo su neke od pjesnikinja klasične osmanske književnosti koje su ostavile trajan utjecaj na književni svijet.

Uprkos preprekama i predrasudama sa kojima su se suočavale, te žene su uspjele da savladaju društvene norme i da kroz poeziju izraze svoje misli, osećanja i iskustva.

Njihova poezija nije bila ograničena samo na ovozemaljsku ljubav, već su se bavile i temama vezanim za društvo, religiju i duhovnost. Štaviše, njihovi stilovi dali su novu dimenziju klasičnoj turskoj poeziji, inspirišući generacije pesnikinja koje dolaze.

Mihri i Lejla su svojim jedinstvenim stilom i stavom ostavile traga u klasičnoj osmanskoj književnosti. Ove pjesnikinje su ponekad pisale pjesme koje su se izdvajale iz tradicije, izražavajući svoju nestrpljivost zbog čekanja na “dragog”. Bez stida i straha, čak i u prisustvu mnogih drugih ljepotica, izražavale su nadu u ljubav i pažnju koju su očekivale od “dragoga”.

Fitnat, Sirri, Šerefa i princeza Adila, s druge strane, nisu išle dalje od tradicije i pisale su svoje pjesme u okviru tekovina divanske književnosti. Pjesnikinje su se posebno isticale svojim pjesmama u kojima su prisutni osjećaji majčinstva i ženstvenosti.

Pojedine pjesnikinje su pripadale određenim derviškim redovima, što su često isticale u svojoj poeziji. Tako da je njihova poezija prožeta elementima tesavvufa. Umjetnička vrijednost tih stihova jeste to što pored mističkog tumačenja, daje mogućnost za hedonističko tumačenje stihova.

Možemo zaključiti da djela pjesnikinja u klasičnoj osmanskoj književnosti služe kao svjedočanstvo o kreativnosti, ustrajnosti i hrabrosti žena u osmanskom društvu. Njihovi doprinosi obogatili su književno i kulturno naslijeđe Osmanskog carstva i Turske, te zauvijek ostavili pečat i postali inspiracija budućim generacijama, a posebno pjesnikinjama kasnije osmanske i turske književnosti.

LİTERATURA I İZVORI

Akşit, Elif Ekin, *Kızların Sessizliği*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

Akyüz, Yahya, *Osmanlı Son Döneminde Kızların Eğitimi ve Öğretmen Faika Ünlüer'in Yetiştirilmesi ve Meslek Hayatı*, Ankara: Millî Eğitim Dergisi, 1999., br. 143. str. 12-32.

Amedoski, Dragana, *Osmanska žena na centralnom Balkanu između stereotipa i stvarnosti*, Beograd: Istorijski institut, 2018.

Arslan, Mehmet, *Mihri Hâtun Divânı*, Ankara: Amasya Valiliği Yayınları, 2007.

Arslan, Mehmet, *Leylâ Hanım Divanı*, İstanbul: Kitabevi, 2003.

Arslan, Mehmet, *Şeref Hanım Divanı*, İstanbul: Kitabevi, 2011.

Arslan, Mustafa Uğurlu, *Diyârbekirli Dîvân Sahibi Şairler*, Diyarbakır: DBY Yayınları, 2020.

Avcı, İsmail, *Balıkesirli Mehmed Gazzali'nin türk Kadın Şairleri, Başlıklı Yazı Dizisi Üzerine*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19/2016, br.36, str. 31-80.

Bursalı, Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Hazırlayan: Ali Fikri Yavuz, İsmail Özen, İstanbul: Meral Yayınevi, 1972.

Can, Sevim, *Osmanlı Toplumunda Kadın*, Diyanet Aylık Dergisi, Şubat, 1999, Sayı: 98, str. 8.

Çulhaoğlu, Gülşen, *Osmanlı Şiirinde Kadın Şairin Poetikası: Leylâ Hanım*, Ankara: (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Doğan, İsmail, *Türklerde Aile*, Ankara: Türk Tarihi ve Kültürü, (Ed: Cemil Öztürk), 2006.

Đinđić, Slavoljub; Teodosijević, Mirjana; Tanasković, Darko, *Türkçe-Sırpça sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1997.

Erünsal, İsmail E., *Mihri Hatun*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, XXX/2005, str. 37-38.

Faroqi, Suraiya, *Sultanovi podanici: kultura i svakodnevnica u Osmanskom carstvu*, Zagreb Golden marketing - Tehnička knjiga, 2009.

Haksever, Halil İbrahim, *Uluslararası Amasya Şairleri Bilim Şöleni Bildiriler Kitabı*, Amasya, 2018.

Hakverdioglu, Metin, *Mihri Hatun'u anlamak*, Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayını, 2016.

İpekten, Halûk, *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996.

İspirli, Serhan Alkan, *Kadin divan sairlerimiz ve diyabakirli Ifet Hatice ve Sirri Hanım*, EJOS, VII/2004, br.14., str.1-7.

İspirli, Serhan Alkan, *Kadın Divan Şairleri ve Geleneğin Uzantısı*, Ankara: Salkımsöğüt Yayınları, 2007.

Joseph, Suad, *Encyclopedia of Women & Islamic Cultures*, Vol. V., Practices, Interpretations and Representations. Leiden – Boston: Brill, 2007., str. 240-241.

Korkusuz, Şefik, *Diyârbekirli Şâir Sırrî Hanım'ın Divânı*, İstanbul: Kent Ya-yınları, 2005.

Morkoç, Yasemin Ertek, *Klasik Türk Edebiyatında Kadın Şairlere Bir Bakış*, CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, IX/2011, br.2, str. 223.-233.

Muhtar, Hacıbeyzâde Ahmed, *Şair Hanımlarımız*, İstanbul: Matbaa-i Safa ve Enver, 1895.

Naci, Muallim, *Osmanlı Şairleri*, Haz.: Cemal Kurnaz, 3. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.

Nametak, Fehim, *Historija turske književnosti*, Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu, 2013.

Nametak, Fehim, *Pojmovnik divanske i tesavvuvske književnosti*, Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja XXVII, 2007.

Özdemir, Hikmet, *Âdile Sultan Divanı*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1996.

Ömer Faruk Akün, *Fıtnat Hanım*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, XIII/1996, str. 39-46.

Özgişi, Tunca, “Osmanlı'da Bir Kadın Eğitim Gönüllüsü: Adile Sultan”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, VI/2013, br.26, str. 463-469.

Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Siir Sozlugu*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2004.

Şentürk Ahmet Atilla; Kartal, Ahmet, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007.

Ünver, İsmail, *Leylâ Hanım*, Ankara: Diyanet İslam Ansiklopedisi, XXVII/2003., str.157-158.

Zihni, Mehmed, *Tarihte İz Bırakan Meşhur Kadınlar Meşahiru'nisa*, Çev: Bedrettin Çetiner, İstanbul: Şamil Yayınları, 1982.

INTERNET İZVORI

<https://www.ortadogugazetesi.com/osmanlida-meshur-kadin-sairler>

www.nazanbekiroglu.com/2000/01/02/osmanlida-kadin-sairler/

<https://islamansiklopedisi.org.tr/leyla-hanim--sair>

<https://islamansiklopedisi.org.tr/seref-hanim>

<https://islamansiklopedisi.org.tr/adile-sultan>

https://dosyalar.semazen.net/e_kitap/osmanli_turkcesi_sozlugu.pdf

file:///C:/Users/halil/Downloads/kupdf.net_ferit-devellioglu-osmanlica-turkce-ansiklopedik-lugatnet.pdf